

ਕਵੀ ਫਤਿਹਜੀਤ ਦਾ ਜਨਮ 1 ਦਸੰਬਰ 1918 ਨੂੰ ਜਿਲਾ ਲਾਇਲਪੁਰ ਦੇ ਚੰਡ 87 ਵਿਖੇ ਹੋਇਆ। ਵੱਡੇ ਤੇ ਥਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸਿਆਣਾ ਹਿਸਾ ਦਰਿਆ ਸੁਹਾਸ਼ ਦੀ ਉਤਰੀ ਕਨੀ ਤੇ ਵਸ ਕਸਬਾ ਸਾਹਕੋਟ। ਜਿਲਾ ਜਲੰਧਰ। ਵਿਖੇ ਹੀ ਭੀਤਿਆ। ਜੀਵਨ ਨਿਰਵਾਹ ਲਈ ਸਕੂਲ ਅਧਿਆਪਕ ਵੱਜੋਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਨਿਭਾਈਆਂ। ਭਰਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਸੁਭਾਅ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਸਾਹਿਤ ਪੜ੍ਹਨ ਤੇ ਕਚਨਾਕਾਰੀ ਫਤਿਹਜੀਤ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਅਟੁੱਟ ਅੰਗ ਰਹੀ ਹੈ।

ਕਵੀ ਦੇ ਜਥਿਆਂ ਦਾ ਜਨਨ ਬਦਲ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਦਗੀ ਦਾ ਨਜ਼ਾਮ ਇਕ ਕਲੀ ਮਿਲ ਕੇ ਹੀ ਬਹਾਰਾ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

ਇਹ ਗੁਲਾਬੀ, ਰੋਸ਼ਮੀ, ਚੰਚਲ ਹਵਾ, ਤੇਰੀ ਅਮਦ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ?

ਰੋਸ਼ਮੀ ਧਾਰੀ

ਫਤਿਹਜੀਤ

ਰੋਸ਼ਮੀ ਧਾਰੀ

ਫਤਿਹਜੀਤ

ਇਸ ਦੇ ਦਰਿਆ ਹੋਣ ਦਾ ਕੀ ਫਾਇਦਾ ਉਤਰਿਆ ਹੋਵੇ ਜੇ ਰੁਖ ਰਵਤਾਰ ਦਾ ਮੁਸਕਲਾ ਨੇ ਜਿੰਤ ਸਕਣ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਰੂਪ ਜੇ ਸੁੰਬਾ ਰਹੇ ਕਿਰਦਾਰ ਦਾ।

ਕਿੰਦ ਅਵਾਰ ਕੇਦ ਤੇ ਵਾਹ ਕੇਦ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਕਾਤਲ ਹੈ।

ਮੰਤ ਤੇ ਬੇਧਰਕ ਕਾਫਲੇ ਵਾਲੇ ਸਦਾ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ਮਜਲ ਤੇ ਮੰਤ ਤੇ ਫਰ ਫਰ ਚੋਲਣ ਵਾਲੇ ਕਦੇ ਪਹਿਲਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ।

ਰੇਸ਼ਮੀ ਧਾਰੋ

ਰੇਸ਼ਮੀ ਧਾਰੋ

ਫਤਿਹਜੀਤ

RESHAMI DHAGE

[Published in Punjabi]

© ਫਤਿਹਜੀਤ

ਮੁੱਲ : 120/-

ਜੰਗਲਨਾਮਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ

ਮੋਬਾ. ਨੰ: 9417865797

ਛਾਪਕ: ਅਰਨਾ ਪ੍ਰਿੰਟਿੰਗ ਪ੍ਰੈੱਸ, ਪਟਿਆਲਾ।

ਸਮਰਪਣ

ਮੁੱਖਤ 'ਚ ਲਬਰੇਜ਼
ਰੁਮਕਦੀ
ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਨਾਮ

ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਨਰੋਏ ਅਰਥ ਦੇਣ ਲਈ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਸਮਾਜ ਅੰਦਰ ਵਿਚਰਦਿਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ, ਸਮਾਜਿਕ ਤਾਣਾ-ਬਾਣਾ, ਆਰਥਿਕਤਾ ਦੇ ਜੀਵਨ 'ਤੇ ਅਸਰਾਂ, ਮਨੁੱਖੀ ਭਾਵਨਾਵਾਂ, ਬਦਲਾਵਾਂ ਨੂੰ ਜਿਥੇ ਸਮਝਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਥੇ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਨਾਲ ਸੰਵਾਦ ਰਚਾਉਂਦਿਆਂ, ਰਿਸ਼ਤੇ ਨਿਭਾਉਂਦਿਆਂ ਜੀਵਨ ਮੁੱਲਾਂ ਦੇ ਟੁੱਟਣ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਝੰਜੋੜਿਆ ਵੀ ਹੈ, ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਤੇ ਅਡੋਲ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕਦੇ ਬੇਆਸ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੱਤਾ। ਉਦਾਸੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਅਡੋਲ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ ਇਹ ਰੁਮਕਦੀ ਹਵਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਮੈਨੂੰ ਜੀਵਨ ਦੇ ਤਾਣੇ ਪੇਟੇ ਦੇ ਖੂਬਸੂਰਤ ਰੇਸ਼ਮੀ ਧਾਗਿਆਂ ਵਾਂਗ ਲਗਦੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਹੀ ਜਦ ਨਵੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਛਪ ਚੁੱਕੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਚੋਣ ਕਰਕੇ ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਛਪਵਾਉਣ ਦਾ ਖਿਆਲ ਉਪਜਿਆ ਤਾਂ ਅਚੇਤੇ ਹੀ “ਰੇਸ਼ਮੀ ਧਾਗੇ” ਨਾਮ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਇਆ ।

ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਏਕਮ, ਕੱਚੀ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਬੰਨੇ ਅਤੇ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਚਾਨਣੀ ਕਿਤਾਬ ਤੋਂ 36 ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਛਪ ਰਹੀ ਹੈ। ਜੀਵਨ ਦੇ ਲੰਘ ਰਹੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਵੇਂ ਪਾਰਕਿਨਸਿਨ ਵਰਗੀ ਬਿਮਾਰੀ ਨੇ ਮੇਰੇ ਜਿਸਮ ਨੂੰ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਸਥਿਲਤਾ 'ਚ ਜਕੜ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਪਰ ਰਣਧੀਰ ਵਰਗੀ ਸੁਹਿਰਦ ਤੇ ਅਡੋਲ ਜੀਵਨ ਸਾਬਣ ਤੇ ਤਿੰਨੋਂ ਧੀਆਂ ਦੇ ਹੌਸਲੇ ਅਤੇ ਰਚਨਾਤਮਕਤਾ ਨਾਲ ਲਗਾਓ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਮਾਨਸਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਦੇ ਵੀ ਕਮਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੱਤਾ। ਸ਼ਾਇਦ ਏਸੇ ਕਰਕੇ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਕੜੀਆਂ ਨੂੰ ਜੋੜਨ ਵਾਲੇ ਰੁਮਕਦੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਾ ਰੇਸ਼ਮੀ ਧਾਗਾ ਕਦੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਪਿਆ।

ਮੇਰਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਯਕੀਨ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਜੀਵਨ ਵਿਚਲੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਨੂੰ ਘਟਨਾਵਾਂ ਜਾਂ ਵਰਤਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਸੱਟ ਵੱਜਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਮੁਹੱਬਤੀ ਸੁਰਾਂ ਅਕੀਦਿਆਂ, ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ, ਸਮਰਪਣ ਤੇ ਕੁਰਬਾਨੀ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟਣ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀਆਂ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਮਾੜੇ ਤੋਂ ਮਾੜੀ ਘਟਨਾ ਨਿਰਾਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰ ਪਾਉਂਦੀ। ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਹਿਣ ਕਰਨ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਮੌਕੇ ਲੱਭਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਆਪਸੀ ਸਾਂਝਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਤਲਾਸ਼ਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ

ਖ਼ੂਬਸੂਰਤ ਬਣਾਉਣ ਦੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਉਮਰ ਦੇ ਇਸ ਪੜਾਅ ਦੇ ਯਥਾਰਥ ਨੂੰ ਵੇਖਦਿਆਂ ਇਹ ਮੇਰੀ ਆਖਰੀ ਕਿਤਾਬ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਪਰਿਵਾਰ ਅਤੇ ਬੇਟੇ ਜਗਦੀਪ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਅਤੇ ਸਹਿਯੋਗ ਸਦਕਾਂ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਸਨਮੁੱਖ ਕਰ ਰਿਹਾਂ ਹਾਂ।

ਉਮੀਦ ਹੈ ਉਮਰ ਪੰਧ ਹੰਢਾਉਂਦਿਆਂ ਮਨ 'ਤੇ ਹੋਏ ਅਸਰ, ਨਮੋਸ਼ੀਆਂ ਜਿਥੇ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿਖਣਗੇ ਉਥੇ ਚੰਗੇ ਪਹਿਲੂ, ਖ਼ੂਬਸੂਰਤੀਆਂ ਤੇ ਅਡੋਲ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵੀ ਰੇਸ਼ਮੀ ਧਾਗਿਆਂ ਵਾਂਗ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਨਜ਼ਰੀਂ ਪੈਣਗੇ।

ਫ਼ਤਿਹਜੀਤ

ਮਾਰਚ 11, 2018

ਕਿਸੇ ਕਿਤਾਬ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਲੇਖਕ ਬਾਰੇ ਲਿਖਣ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਵੱਧ ਔਖਾ ਹੈ ਅੱਸੀਵਾਂ ਜਨਮ-ਦਿਨ ਮਨਾ ਚੁੱਕੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ (ਪਾਪਾ ਜੀ) ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਬਾਰੇ ਲਿਖਣਾ। ਕਦੇ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਨਿਯਮ ਘੇਰਾ ਪਾਉਂਦੇ ਨੇ ਤੇ ਕਦੇ ਅਸੀਮ ਭਾਵੁਕਤਾ। ਮੇਰਾ ਜਨਮ ਉਸ ਵਕਤ 'ਚ ਹੋਇਆ ਜਦ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਗਲ ਲੱਗਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਉਸਨੂੰ ਜੱਫੀ ਪਾ ਮੱਥਾ ਚੁੰਮਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਭਿਅਕ ਵਿਵਹਾਰ ਦੀ ਖੋਖਲੀ ਆਵਾਜ਼ ਕਿਤੋਂ ਰੋਕਣ ਆ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਹੀ ਬਾਪ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਸਕਣ ਨੂੰ ਕਿ ਹਰ ਬਹਿਸ, ਹਰ ਝਗੜੇ, ਹਰ ਮੇਰੇ ਰੋਣੇ ਰੋਸੇ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ ਕਰਦੀ ਹਾਂ, ਮੈਨੂੰ ਛੱਤੀ ਵਰ੍ਹੇ ਲੱਗ ਗਏ।

ਸਾਡੇ ਪੰਨਭਾਗ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਸ ਘਰ ਵਿੱਚ ਪਲੇ ਜਿਥੇ ਕਵਿਤਾ, ਸੂਖਮਤਾ ਅਤੇ ਸਮਝ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਅਹਿਮ ਸਬਕ ਵਜੋਂ ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਗਿਆ। ਅੱਸੀ ਵਰਿਆਂ ਦੇ ਤਜਰਬੇ ਅਤੇ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਅਣਗਿਣਤ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦਾ ਸਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਕਵੀ ਫ਼ਤਿਹਜੀਤ ਮੇਰੇ ਪਾਪਾ ਜੀ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਮੁਹੱਬਤ ਅਤੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਦਾ ਸੁਮੇਲ ਲੱਗਦੀ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਅਤੇ ਕਵਿਤਾ ਇੱਕੋ ਵਹਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕੋ ਤੌਰੇ ਤੁਰਦੇ ਹਨ। ਨ ਕਾਹਲ ਨ ਕੋਈ ਭਰਮ-ਭੁਲੇਖਾ ਬਸ ਆਪਣੀ ਰਫ਼ਤਾਰ ਤੇ ਉਸ 'ਤੇ ਮਾਣ। ਹੋਵੇ ਵੀ ਕਿਉਂ ਨ ਜਦ ਦੁਨੀਆਂ ਇੱਕ ਅਸਹਿਜ ਰਫ਼ਤਾਰ ਨਾਲ ਅਣ-ਵਾਚੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਦੌੜ ਰਹੀ ਸੀ ਫ਼ਤਿਹਜੀਤ ਉਦੋਂ ਵੀ ਆਪਣੀ ਸਹਿਜਤਾ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ਸ਼ੀਲ ਸੀ।

ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕਵੀ ਦਿਲ ਨੂੰ ਤੇ ਆਮ ਇਨਸਾਨ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਨੂੰ ਤਾਅ ਉਮਰ ਸਿਰਫ਼ ਮੁਹੱਬਤ ਅਤੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਦੇ ਅਹਿਸਾਸ ਨੇ ਟੁੰਬਿਆ। ਇਸੇ ਲਈ ਜਦ ਵੀ ਪਰਿਵਾਰ, ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ, ਦੋਸਤਾਂ ਮਿੱਤਰਾਂ ਜਾਂ ਵਾਕਫ਼ਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਤੁਰੀ ਤਾਂ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨਿਭਾਉਣ ਦੇ ਜਜ਼ਬੇ ਦੀ ਗੱਲ ਹੋਈ, ਇਮਾਨਦਾਰੀ, ਸਾਦਗੀ, ਸਲੀਕੇ ਦੀ ਗੱਲ ਹੋਈ।

ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਫ਼ਤਿਹਜੀਤ ਹੋਰਾਂ ਦੀ ਚੌਥੀ ਕਿਤਾਬ ਹੈ ਜੋ ਸਾਢੇ ਤਿੰਨ ਦਹਾਕਿਆਂ ਦੇ ਵਕਫ਼ੇ ਬਾਅਦ ਛਪ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਏਕਮ, ਕੱਚੀ

ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਬੌਣੇ ਅਤੇ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਚਾਨਣੀ ਨਾਮ ਦੀਆਂ ਕਵਿਤਾ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਛਪੀਆਂ। ਰੇਸ਼ਮੀ ਧਾਗੇ ਕਿਤਾਬ ਕੁਝ ਨਵੀਆਂ ਅਤੇ ਕੁਝ ਪਹਿਲਾਂ ਛਪੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਵਿਚਲੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਦਾ ਸੰਗਠਨ ਹੈ।

ਇਸ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿਚਲੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਦੀ ਪਰਿਕਰਮਾ ਕਰ ਜਿਊਣ ਦੀ ਬਾਤ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ-

“ਮੇਰੀ ਨਜ਼ਰ 'ਚ
ਆਕਾਸ਼ ਬੇਹੱਦ ਮੋਕਲਾ ਹੈ,
ਘਰ ਤੋਂ ਸ਼ਿਸ਼ਟੀ ਤੱਕ ਦਾ ਗੋਲ ਘੇਰਾ
ਮੇਰੀ ਉਡਾਨ ਦੀ ਸੀਮਾ ਹੈ।”

ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਬਕਸ਼ੇ ਮੁਹੱਬਤ ਦੇ ਆਪ-ਮੁਹਾਰੇ ਹੁਨਰ ਦੀ ਗੱਲ ਕਹਿੰਦੀਆਂ ਨੇ-

“ਹਰ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਬੱਚਾ ਬੱਚਾ
ਮਾਂ ਦੀ ਮਮਤਾ ਚ ਪਲਦਾ ਹੈ
ਹਰ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਗੱਭਰੂ
ਪਿਆਰ ਰੋਸਿਆਂ ਤੇ ਜੀਂਦਾ ਹੈ।”

ਸਮਾਜਿਕਤਾ ਦੇ ਖੋਖਲੇਪਨ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀਆਂ ਨੇ-

“ਫੁੱਲ ਜਿਹੜੇ ਅੱਜ ਖਿੜਦੇ ਨੇ
ਜੇ ਮੈਂ ਪਹਿਰੇ ਲਾ ਵੀ ਦੇਵਾਂ
ਏਨਾਂ ਨੇ ਫਿਰ ਵੀ ਖਿੜਨਾ ਹੈ।
ਫਿਰ ਜੇ ਮੈਂ ਆਖਾਂ
ਕਿ ਖੁਸ਼ਬੋਈਆਂ ਨ ਕੇਰੋ
ਤਾਂ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ
ਇਹੀ ਨ ਬਸ
ਮੈਂ ਫੁੱਲਾਂ ਤੇ ਰੁਸਾਂਗਾ
ਤੇ ਫੁੱਲਾਂ ਨੂੰ ਤੋੜ ਦਿਆਂਗਾ
ਫੁੱਲ ਜਿੰਨ੍ਹਾ ਫਿਰ ਖਿੜਨਾ ਹੈ।”

ਸੌੜੇ ਸਿਆਸੀ ਹਿੱਤਾਂ ਤੇ ਚੋਟ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ-

“ਲਾਲਚ ਨੇ ਡੋਬ ਦਿੱਤਾ,
ਮੁਹੱਬਤ ਦਾ ਪਾਕ ਰਿਸ਼ਤਾ

ਆਪਣੇ ਬਣੇ ਨੇ ਦੁਸ਼ਮਣ,
ਵੀਰਾਂ ਨੂੰ ਗ਼ੈਰ ਸਮਝਣ।

ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੀ ਖੇਡ ਅੰਦਰ,
ਢੱਠਿਆ ਖੁਦਾ ਦਾ ਮੰਦਰ।

ਘਰ ਵਿੱਚ ਗੁਲਾਬ ਸੜਿਆ,
ਮਾਂਵਾਂ ਦਾ ਰੂਪ ਝੜਿਆ।

ਨਾਨਕ ਤੇ ਰਾਮ ਦੋਏ,
ਲੱਗਦੇ ਨੇ ਰੋਏ ਰੋਏ।”

ਆਸ ਹੈ ਪਾਪਾ ਜੀ ਮੋਹ ਭਿੱਜਿਆ ਇਹ ਤੌਹਫ਼ਾ ਕਬੂਲਣਗੇ ਅਤੇ ਕਵਿਤਾ ਦੇ
ਪਾਠਕ ਇਸ ਕਾਵਿ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿਚਲੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਮਾਨਣਗੇ।

ਰਾਜਵੀਰ

ਤਤਕਰਾ

- ਇੱਕ ਖ਼ਤ/15
ਏਕਮ/17
ਮੈਂ ਪੰਛੀ ਬਣਨਾ ਲੋਚਦਾ ਹਾਂ/19
ਮੁਕਤੀ ਮਾਰਗ/21
ਦੋਸਤੋ ਆਇਆ ਕਰੋ/22
ਅਜੇ ਵੀ/24
ਮਸ਼ਵਰਾ/25
ਤਸਵੀਰ ਬੋਲਦੀ ਹੈ।/28
ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ/30
ਕਿੱਧਰ ਨੂੰ ਕੋਈ ਜਾਏ.../31
ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ/32
ਹਕੀਕਤ, ਜਿੱਤ/33
ਤੂੰ ਵੀ ਜਿਹੜਾ.../34
ਬਦਲਾਵ/35
ਪਰ ਜੇ/37
ਮੁਲਾਕਾਤ/38
ਜ਼ਿੰਦਗੀ -ਮੈਂ ਖਲਨਾਇਕ ਨਹੀਂ/40
ਮੇਰੀ ਕਵਿਤਾ ਕੌਣ ਕਹੇਗਾ ?/42
ਅੱਖਾਂ ਦਾ ਭੇਦ/43
ਕੀ ਇਹ ਮੈਂ ਹਾਂ! /44
ਧੁੱਪ-ਛਾਂ /45
ਸਮਾਜ /46
ਕੈਦੀ /47
ਚੇਤਾਵਨੀ /50
ਏਨਾਂ! ਵੀ ਕੀ ਉਡੀਕਣਾ /52

ਉਸ ਨੂੰ ਕਹੋ /54
ਮੇਰਾ ਮਨ /55
ਨਸੀਹਤ /57
ਅਵਸਥਾ /58
ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਚਾਨਣੀ /59
ਆਸਤਕ /61
ਮੇਰਾ ਬਚਪਨ : ਮੇਰੀ ਜਵਾਨੀ /63
ਦੇਖ ਲੈਣਾ...। /64
ਗੁੰਝਲ /66
ਗਜ਼ਲ /68
ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਹੈ /69
ਮੈਂ ਉਹ ਕਿੱਥੇ ਹਾਂ ? /71
ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਜਿੱਡਾ ਸੱਚ /73
ਕੱਚੀ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਬੌਨੇ /74
ਸੱਚ, ਸੁਪਨਾ ਤੇ ਸੰਭਾਵਨਾ /75
ਇੱਛਾ /77
ਵਕਤ ਦੀ ਤੌਰ ਨਾਜ਼ਕ ਹੈ /78
ਦੀਵਿਆਂ ਦਾ ਗੀਤ /80
ਕੇਂਦਰ /81
ਸਿਲਵਟਾਂ /83
ਇਕਸ਼ਾਫ /84
ਸ਼ਹਾਦਤ /85
ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਇੱਕ ਗੀਤ ਹੈ /86
ਵਕਤ ਨਹੀਂ... /88
ਫੈਸਲਾ ਦਰਦ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਨੇ ਕਰਨਾ ਹੈ /90
ਸੱਚ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ! /92

ਇਕ ਖ਼ਤ

ਪਿਆਰੀ ਰਣਧੀਰ,

ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਤੀਵੀਂ ਮਰਦ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ, ਮੁੱਢ ਕਦੀਮ ਤੋਂ ਇਹ ਸਾਂਝੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਅੰਤ ਤੀਕ ਸਾਂਝੀ ਰਹੇਗੀ। ਤੂੰ ਤੇ ਮੈਂ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਕੌਣ ਹਾਂ ਤੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਗਰਮ, ਠੰਢੇ ਜਾਂ ਕੋਸੇ ਪਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੀਂਦੇ ਹਾਂ ਜਾਨਣਾ ਤੇ ਆਪੇ ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਤੇ ਸੁਖਾਵੇਂ ਪੱਖਾਂ ਲਈ ਵਿਉਂਤਣਾ, ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਾਲ ਜੀਣ ਯੋਗ ਬਣਾਉਣਾ, ਅਜਿਹਾ ਕਰਮ ਹੈ ਜਿਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਸੁੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਾ ਸਮੋਕੇ ਤੁਰਨ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੇ ਤੁਰੇ ਹਾਂ।

ਇਹ 'ਏਕਮ' ਕਾਵਿ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਜੋ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਭੇਟ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।

ਮੇਰੇ ਉਨਾਂ ਭਾਵਾਂ, ਪ੍ਰਤੀ ਭਾਵਾਂ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ ਜਿਨਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਕੁ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚ ਫੜ ਸਕਿਆ ਹਾਂ। ਇਨਾਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚ ਮੈਨੂੰ ਕੁਝ ਕੁ ਠੋਕਰਾਂ, ਲਾਰਿਆਂ, ਝਟਕਿਆਂ ਤੇ ਅਜਿਹੇ ਹਾਦਸਿਆਂ 'ਚੋਂ ਲੰਘਣਾ ਪਿਆ ਹੈ ਜਿਨਾਂ ਦੀ ਮਾਰ ਕਾਰਨ ਮੈਂ ਕਈ ਵਾਰ ਡਿੱਗਿਆ, ਤੇ ਮਸੀਂ ਉਠਿਆ ਹਾਂ। ਅਗਸਤ, 1958 ਵਿੱਚ ਜਦ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ (42 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ) ਡਾਕੂਆਂ ਹੱਥੋਂ ਕਤਲ ਹੋ ਗਏ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਮਹਾਨ ਮਾਂ ਤੋਂ ਸਿਵਾ ਹਰ ਰਿਸ਼ਤਾ ਪਤਲਾ ਪੈ ਗਿਆ ਤੇ ਮੈਂ ਹੁੱਸ ਗਿਆ ਸਾਂ-ਮਾਂ ਦੇ ਸੁਪਨਿਆਂ ਤੇ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਿਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਰਾਹੀਂ ਇਕ ਕੁੜੀ ਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਤੋਂ ਉਸ ਦੇ ਸਾਥ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਜੋ ਠੁਕਰਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ, ਮੈਂ ਸਮੇਂ ਦੀ ਪੂੜ ਮੱਥੇ ਤੇ ਮਲ਼ ਚੁੱਪ ਕਰ ਗਿਆ। ਤੇ ਹੁਣ ਜਦ ਤੂੰ ਮੇਰੀ ਸਾਥਣ ਏਂ ਮੈਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ

ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਨੂੰ ਘੋਖਣ, ਬਿਆਨਣ ਤੇ ਸਾਰਥਕ ਜੀਵਨ ਵੱਲ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਬੱਧ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋ ਸਕਾਂਗਾ ਕਿਉਂ ਜੋ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਹਰ ਮਹਾਨਤਾ ਇਕੱਲੇ ਆਦਮੀ ਦੀ ਦੇਣ ਨਹੀਂ ਉਸ ਵਿੱਚ ਦਿਸਦੇ ਜਾਂ ਨ ਦਿਸਦੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਇਕ ਰਿਸ਼ਤੇ ਤੋਂ ਤੀਵੀਂ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਮੇਰੇ ਇਸ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਉਸ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਮੁਖਾਤਬ ਹਨ ਜੋ ਤੇਰੇ ਵਿੱਚ ਤੈਨੂੰ ਹੋਰ ਸੋਹਣਿਆਂ ਹੋਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਰਖਦੀ ਹੈ। ‘ਖੁੱਲੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ’ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਮਾਰੀਆਂ ਹਨ। ਉਸਦੀ ਬੋਲਦੀ ਤਸਵੀਰ ਮੈਨੂੰ ਹੋਰ ਹਿੰਮਤ ਲਈ ਵੰਗਾਰਦੀ ਹੈ। ਕਦੇ ਮੈਂ ਹੀ ਉਸਨੂੰ ‘ਹੇ ਮੇਰੀ ਪਿਆਰੀ’ ਆਖ ਸੱਚ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਇਆ ਹੈ। ‘ਤਿਕੋਨ’ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚਲੀ ਕੁੜੀ ਉਹੀ ਕੁੜੀ ਹੈ।

ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰਦਿਆਂ ਇਉਂ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਮੈਂ ਤੇ ਤੂੰ ਸਮੁੱਚੇ ਮਰਦ ਤੇ ਸਮੁੱਚੀ ਤੀਵੀਂ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਹੋਈਏ ਜਿੰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਅਜਿਹੇ ਕਿਣਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਖਿਲਰੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਜਿੰਨਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸਾਨੂੰ ਖਿੱਚਦੀ ਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸਰਸ਼ਾਰਦੀ ਹੈ ਇਨਾਂ ਕਿਣਕਿਆਂ ਵੱਲ ਵਿਉਂਤਬੱਧ ਵੱਧਣਾ ਹੀ ਸਾਡਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ। ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਹਿੰਮਤੀ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਸੰਵਾਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਔਂਕੜਾਂ ਨਿੰਗਰ ਆਪੇ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮੇਰਾ ਇਹੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਹੈ, ਮੇਰੀ ਨਜ਼ਰੇ ਕਵਿਤਾ-

‘ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ ਜਜ਼ਬਾਤੀ ਅਗਵਾਈ ਹੈ।’

ਮੈਨੂੰ ਆਸ ਹੈ ਮੇਰਾ ਅਗਲਾ ਕਾਵਿ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਤੇਰੇ ਸ਼ੁੱਭ ਸਾਥ ਸਦਕਾ ਆਪੇ ਤੋਂ ਉੱਚਿਆਂ ਉਠਕੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਲਈ ਲਿਖੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਾਰਥਕ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਹੋਵੇਗਾ।

‘ਏਕਮ’ ਜੋ ਮੇਰੀ ਪਹਿਲੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ, ਕਬੂਲ ਕਰੀਂ।

ਤੇਰਾ----

ਫ਼ਤਿਹਜੀਤ

(ਇਹ ਖ਼ਤ ਪਹਿਲੀ ਕਿਤਾਬ ‘ਏਕਮ’ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚੋਂ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।)

ਏਕਮ

(ਆਪਣੇ ਦੁੱਖਾਂ ਸੁੱਖਾਂ ਦੀ ਸਾਥਣ ਰਣਧੀਰ ਦੇ ਨਾਂ)

ਇਸ ਏਕਮ ਦੇ ਦਿਨ ਤੂੰ
ਚੰਨ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਲੀਕ ਜਹੀ ਏਂ
ਤੇਰੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਹਰ ਸੁਪਨੇ ਦੀ
ਮਿੱਠੀ ਰੰਗਤ ਮਹਿਕ ਰਹੀ ਹੈ।

ਅੱਜ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ
ਮੱਸਿਆ ਦਿਨ ਤੱਕ
ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਉਡੀਕ 'ਚ ਢਲਿਆ
ਦਿਨ ਦਿਨ ਕਰਕੇ ਤੁਰ ਆਇਆ ਹਾਂ
ਹਰ ਘਟਨਾ ਇਕ ਮੋੜ ਸਮਝਕੇ
ਮੁੜ ਆਇਆ ਹਾਂ।
ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਜੋ
ਕੱਲ੍ਹ ਤੱਕ ਇਕ ਇਕੱਲ ਸੀ ਕੇਵਲ
ਹਰ ਸਾਹ ਜਿਸਦਾ ਛਲ ਸੀ ਕੇਵਲ
ਇਸ ਮਿਲਨੀ ਤੇ
ਸਾਂਝ ਸਜਾ ਕੇ ਬੈਠ ਗਿਆ ਹੈ
ਤੇਰਾ ਹੋ ਕੇ
ਤੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਰੂਪ ਬਣਾਕੇ ਬੈਠ ਗਿਆ ਹੈ।

ਅੱਜ ਦਾ ਦਿਨ
'ਏਕਮ' ਦਾ ਦਿਨ ਹੈ।
ਹਰ ਉਹ ਪੀੜ ਜੋ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਉਸਰੀ
ਹਰ ਉਹ ਚੀਸ ਜੋ ਸਾਹ ਸਾਹ ਪਸਰੀ
ਹਰ ਤਨਹਾਈ

ਹਰ ਖਮੋਸ਼ੀ
ਅੰਦਰੇ ਅੰਦਰ ਸਹਿਮ ਗਈ ਹੈ
ਹਰ ਡਰਿਆ ਪਲ
ਆਪਣੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਬਦਲ ਰਿਹਾ ਹੈ,
ਦਿਲ ਦੀ ਬਸਤੀ
ਸਾਂਝ ਦਾ ਚਾਨਣ ਮਚਲ ਗਿਆ ਹੈ।

***

ਮੈਂ ਪੰਛੀ ਬਣਨਾ ਲੋਚਦਾ ਹਾਂ

ਘਾਹ ਦੀਆਂ ਪੱਤੀਆਂ ਵਾਂਗ
ਮੇਰੇ ਅੰਗਾਂ 'ਚ
ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਉੱਗਦੀਆਂ ਹਨ।
ਮੇਰੀਆਂ ਬਾਹਾਂ 'ਚ
ਨਿੱਕੇ ਨਿੱਕੇ ਪਰ ਉੱਗ ਰਹੇ ਹਨ
ਮੈਂ ਪੰਛੀ ਬਣਨਾ ਲੋਚਦਾ ਹਾਂ।

ਮੇਰੇ ਸਾਹਾਂ 'ਚ
ਅੰਗੂਰ ਵੇਲ ਵਾਂਗ
ਉਮੀਦਾਂ ਪੁੰਗਰਦੀਆਂ ਹਨ,
ਸਾਗਰ, ਪਹਾੜ, ਜੰਗਲ
ਝੀਲਾਂ, ਚਸ਼ਮਿਆਂ ਤੇ ਥਲਾਂ ਤੱਕ
ਤੱਕਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ।

ਮੇਰੀ ਨਜ਼ਰ 'ਚ
ਆਕਾਸ਼ ਬੇਹੱਦ ਮੋਕਲਾ ਹੈ,
ਘਰ ਤੋਂ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੱਕ ਦਾ ਗੋਲ ਘੇਰਾ
ਮੇਰੀ ਉਡਾਨ ਦੀ ਸੀਮਾ ਹੈ

ਮੈਂ ਪੰਛੀ ਬਣਨਾ
ਸੀਮਾਵਾਂ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਗੋਲੀਆਂ ਦੇ ਖੜਾਕ
ਮੇਰੇ ਕੰਨਾਂ 'ਚ ਗੂੰਜਦੇ ਹਨ,
ਰੇਖਾਵਾਂ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੈਦ 'ਚ
ਤੂੰ ਤੇ ਮੈਂ ਸਾਰੇ ਕੈਦ ਹਾਂ
ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਹਉਮੈ ਹੈ।

ਜਦਕਿ-
ਹਰ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਬੱਚਾ ਬੱਚਾ
ਮਾਂ ਦੀ ਮਮਤਾ 'ਚ ਪਲਦਾ ਹੈ
ਹਰ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਗੱਭਰੂ
ਪਿਆਰ ਰੋਸਿਆਂ ਤੇ ਜੀਂਦਾ ਹੈ
ਤੇ ਹਰ ਦੇਸ਼ 'ਚ
ਦਰਖਤਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤ ਪੱਤੇ ਲੱਗਦੇ ਹਨ।
ਮੈਂ ਪੰਛੀ ਬਣਨਾ ਲੋਚਦਾਂ ਹਾਂ
ਮੇਰੀਆਂ ਬਾਹਾਂ 'ਚ
ਨਿੱਕੇ ਨਿੱਕੇ ਪਰ ਉੱਗ ਰਹੇ ਹਨ।

***

ਮੁਕਤੀ ਮਾਰਗ

ਲਾਰਿਆਂ ਤੇ ਇਕਰਾਰਾਂ ਵਿਚਕਾਰ
ਖੜੇ ਸੀ ਯਾਰ
ਕਦੇ ਹਮਦਰਦ ਲੱਗਦੇ ਸੀ
ਕਦੇ ਬੇਦਰਦ ਲੱਗਦੇ ਸੀ।

ਸਲੀਕਾ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਸੀ
ਕਿ ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ
ਕਹਿ ਦਿੰਦੇ ਜੋ ਕਹਿਣਾ ਸੀ
ਦੁਚਿੱਤੀ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦੀ,
ਛਿੱਜਦਿਆਂ ਸਾਹਾਂ 'ਚ
ਕੁੱਝ ਤਾਂ ਨਵਾਂ ਹੁੰਦਾ
ਦੋਸਤਾਂ ਵਰਗਾ
ਜਾਂ ਦੁਸ਼ਮਣਾ ਵਰਗਾ।

ਭਲਾ ਹੁੰਦਾ
ਜੇ ਹਾਂ ਹੁੰਦੀ
ਜਾਂ ਨਾਂਹ ਹੁੰਦੀ।
ਸ਼ਰੀਕਾਂ ਵਾਂਗ ਰੁੱਸਦੀ ਮੰਨਦੀ
ਆਸ਼ਾ-ਨਿਰਾਸ਼ਾ
ਫਾਸਲੇ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ।
ਘੋੜਾ ਆਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ
ਜਾਂ ਘੋੜਾ ਪਾਰ।
ਖੜੇ ਸੀ ਯਾਰ
ਲਾਰਿਆਂ ਤੇ ਇਕਰਾਰਾਂ ਵਿਚਕਾਰ।
ਕਦੇ ਹਮਦਰਦ ਲੱਗਦੇ ਸੀ
ਕਦੇ ਬੇਦਰਦ ਲੱਗਦੇ ਸੀ।

***

ਦੋਸਤੋ ਆਇਆ ਕਰੋ

ਦੋਸਤੋ, ਆਇਆ ਕਰੋ
ਦੁੱਖ-ਸੁੱਖ ਕਰਿਆ ਕਰੋ,
ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਹੈ ਤਲਖ
ਰਿਸ਼ਤੇ ਪਰੇਸ਼ਾਨ
ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਪੀੜ ਦਾ
ਕੁੱਝ ਤਾਂ ਹਰਿਆ ਕਰੋ
ਦੋਸਤੋ ਆਇਆ ਕਰੋ

ਮੰਨਿਆ ਕਿ...
ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਹਾਦਸੇ ਤੇ ਹਾਦਸਾ
ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਹੈ ਮਰ ਰਹੀ
ਫੇਰ ਵੀ ਐ ਦੋਸਤੋ
ਹਾਦਸੇ ਜ਼ਰਿਆ ਕਰੋ
ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਰਿਆ ਕਰੋ।
ਦੋਸਤੋ...

ਗਿਲਾ ਕਰਨਾ ਸੁਖਾਲਾ ਹੈ
ਗਿਲਾ ਜਰਨਾ ਬੜਾ ਮੁਸ਼ਕਲ,
ਕਿਸੇ ਦਾ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ
ਕਿਸੇ ਦਾ ਹੋਣ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ
ਸਿਰ ਤਲੀ ਧਰਿਆ ਕਰੋ।
ਦੋਸਤੋ...

ਮੁਹੱਬਤ ਬਹੁਤ ਮਹਿੰਗੀ ਹੈ
ਮਗਰ ਹੈ ਤਾਂ ਸਹੀ
ਸਮਰਪਣ ਸ਼ਰਤ ਹੈ ਇਸਦੀ

ਮੁਹੱਬਤ ਜਿੱਤਣੇ ਖ਼ਾਤਰ
ਜਿੱਤ ਕੇ ਹਰਿਆ ਕਰੋ।
ਦੋਸਤੋ, ਆਇਆ ਕਰੋ
ਦੁੱਖ-ਸੁੱਖ ਕਰਿਆ ਕਰੋ।

***

ਦਿਲਾਂ ਨੂੰ ਹੈ ਪਤਾ ਕਿੱਥੇ ਕੁ ਵਸਦਾ ਏ ਮੁਹੱਬਤ ਦਾ ਖ਼ੁਦਾ,
ਦਿਲਾਂ ਹੀ ਜਾਨਣਾ ਹੁੰਦੈ, ਦਿਲਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਬੰਦਾ।
ਨਜ਼ਰ ਗੁਸਤਾਖ਼ੀਆਂ ਕਰਦੀ ਭਟਕਦੀ ਲੰਘ ਜਾਂਦੀ ਹੈ,
ਬੁਢਾਪੇ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ, ਦਿਲਾਂ ਦੇ ਹਾਣ ਦਾ ਬੰਦਾ।

ਅਜੇ ਵੀ...

ਅਜੇ ਵੀ
ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਣ ਹੈ
ਆਪਣੇ ਤਸੱਵਰ ਤੇ,
ਅਜੇ ਵੀ ਡਿੱਗਦਿਆਂ-ਢਹਿੰਦਿਆਂ
ਤੁਰਨ ਦੀ ਸੋਚਦਾ ਹੈ।

ਬਦਬੂਦਾਰ ਚੌਗਿਰਦੇ 'ਚ ਵੀ
ਉਸ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਨੂੰ
ਜਿੱਦ ਕਰਦੇ ਖਿਆਲਾਂ ਤੇ
ਭਰੋਸਾ ਹੈ।

ਕਿ ਇੱਕ ਦਿਨ
ਜ਼ਰੂਰ ਬਦਲੇਗੀ ਹਵਾ,
ਵਫ਼ਾਦਾਰਾਂ ਦੇ ਸਾਹਾਂ 'ਚ
ਭਰ ਜਾਏਗੀ ਮਹਿਕ
ਜ਼ਮਾਨਾ ਬਦਲ ਜਾਏਗਾ।

ਸੁਪਨਿਆਂ ਦੀ ਹੋਂਦ
ਅਹਿਸਾਸ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਸੱਚ ਹੈ,
ਤੇ ਅਹਿਸਾਸ...
ਹੋਂਦ ਦੀ ਕਾਇਮੀ ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਨਾਂ ਹੈ।
ਅਜੇ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਣ ਹੈ
ਆਪਣੇ ਤਸੱਵਰ ਤੇ

ਅਜੇ ਵੀ ਉਹ
ਅਜੇ ਵੀ ਡਿੱਗਦਿਆਂ-ਢਹਿੰਦਿਆਂ ਤੁਰਨ ਦੀ ਸੋਚਦਾ ਹੈ।

***

ਮਸ਼ਵਰਾ

ਘਰ ਵਿੱਚ ਕਲੇਸ਼ ਕਰਕੇ,
ਜਾਵੇਂਗਾ ਕਿਹੜੇ ਦਰ ਤੇ ।

ਗ਼ੈਰਾਂ ਤਾਂ ਗ਼ੈਰ ਰਹਿਣਾ,
ਆਪਣਾ ਕਿਸੇ ਨਹੀਂ ਕਹਿਣਾ ।

ਤੂੰ ਜਿਸਨੂੰ ਕਰੇ ਮੁਹੱਬਤ,
ਉਹੀਓ ਕਰੇਗਾ ਨਫਰਤ ।

ਅੱਗੇ ਹੈ ਬਹੁਤ ਹੋਈ,
ਮਿਲਦੀ ਕਿਤੇ ਨ ਢੋਈ ।

ਭਾਈਆਂ ਨੇ ਭਾਈ ਵੱਡੇ,
ਵਸਦੇ ਉਜਾੜ ਛੱਡੇ ।

ਆਗੂ ਗ਼ੁਲਾਮ ਸਾਰੇ,
ਗ਼ੈਰਾਂ ਦੇ ਢੋਣ ਭਾਰੇ ।

ਲਾਲਚ ਨੇ ਡੋਬ ਦਿੱਤਾ,
ਮੁਹੱਬਤ ਦਾ ਪਾਕ ਰਿਸ਼ਤਾ ।

ਆਪਣੇ ਬਣੇ ਨੇ ਦੁਸ਼ਮਣ,
ਵੀਰਾਂ ਨੂੰ ਗ਼ੈਰ ਸਮਝਣ ।

ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੀ ਖੇਡ ਅੰਦਰ,
ਢੱਠਿਆ ਖ਼ੁਦਾ ਦਾ ਮੰਦਰ ।

ਹਾਕਮ ਦਾ ਕਹਿਰ ਟੁੱਟਿਆ,
ਹਉਮੈਂ ਨੇ ਸਾੜ ਸੁੱਟਿਆ ।

ਰੁੱਖਾਂ ਦੇ ਸੁੱਕੇ ਪੱਤਰ,
ਫਿੱਕੇ ਜਿਹੇ ਹੋਏ ਮਿੱਤਰ।

ਘੁੱਟ ਕਾਲਜੇ ਭਰਕੇ,
ਬੈਠੇ ਹਾਂ ਸਬਰ ਕਰਕੇ।

ਘਰ ਵਿੱਚ ਗੁਲਾਬ ਸੜਿਆ,
ਮਾਂਵਾਂ ਦਾ ਰੂਪ ਝੜਿਆ।

ਨਾਨਕ ਤੇ ਰਾਮ ਦੋਏ,
ਲਗਦੇ ਨੇ ਰੋਏ ਰੋਏ।

ਹਾਲੀਂ ਵੀ ਡਰ ਚੁਫੇਰੇ,
ਮਾਰੇ ਘਰਾਂ 'ਚ ਗੋੜੇ।

ਹਾਲੀਂ ਵੀ ਵਕਤ ਕਾਫੀ,
ਮੰਗ ਲੈ ਗੁਨਾਹ ਦੀ ਮਾਫੀ।

ਕਰਕੇ ਸ਼ੁਰੂਰ ਜੀ ਲੈ,
ਬੀਤੇ ਦੇ ਜ਼ਖਮ ਸੀ ਲੈ।

ਹਉਮੈਂ ਹੈ ਰੋਗ ਭਾਰੀ
ਇਸ ਵਿੱਚ ਹੈ ਅਤਿ ਖੁਆਰੀ।

ਮਾਨਵ ਦਾ ਧਰਮ ਸਾਂਝਾ,
ਦੂਜਾ ਨ ਕੋਈ ਲਾਂਝਾ।

ਮਿਹਨਤ ਦੀ ਪੱਤ ਬਚਾ ਲੈ,
ਆਪਣਾ ਤੂੰ ਘਰ ਸਜਾ ਲੈ।
ਮਨੁੱਖਤਾ ਨ ਵੰਡ ਹੋਣੀ,
ਹਉਮੈਂ ਹੈ ਅੰਤ ਰੋਣੀ।

ਫਿਰਕੂ ਹਵਾ ਜੇ ਵੱਗੇ,
ਆਪਣਾ ਵੀ ਗੈਰ ਲੱਗੇ।

ਐਸੀ ਨ ਲੜ ਲੜਾਈ,
ਸਾਂਝਾਂ ਨੂੰ ਜੋ ਨ ਭਾਈ।

ਸੁੱਭ ਕਰਮਾ ਤੇ ਹੈ ਨਬੇੜਾ,
ਵਾਧੂ ਨ ਛੇੜ ਝੇੜਾ।

ਘਰ ਵਿੱਚ ਕਲੇਸ਼ ਮਾੜਾ,
ਭੁੱਖਿਆਂ 'ਚ ਕਾਹਦਾ ਸਾੜਾ।

ਘਰ ਵਿੱਚ ਕਲੇਸ਼ ਕਰਕੇ,
ਜਾਏਂਗਾ ਕਿਹੜੇ ਦਰ ਤੇ।

***

ਤਸਵੀਰ ਬੋਲਦੀ ਹੈ

ਜਦ ਕਦੇ ਕਾਲੀਆਂ ਰਾਤਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ
ਭਟਕਦਾ ਹਾਂ ਗਮ ਦਿਆਂ ਖੰਡਰਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ
ਲੱਭਦਾ ਫਿਰਦਾਂ ਸਵੇਰਾਂ ਦੀ ਚਿਣਗ,
ਸੂਹੇ ਸਰਘੀਆਂ ਦੇ ਬੁੱਲ੍ਹ, ਨੈਣਾਂ ਦਾ ਖੁਮਾਰ
ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਪੈਂਡਿਆਂ ਲਈ ਚਾਨਣਾਂ
ਤਾਂ ਤੇਰੀ ਤਸਵੀਰ ਮੈਨੂੰ ਆਪ ਹੀ
ਆਣ ਦੱਸ ਜਾਂਦੀ ਏ ਤੇਰੇ ਘਰ ਦੀ ਰਾਹ
ਉਸ ਮਹਿਲ ਦੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਦਾ
ਪਿਆਰ ਦਿਲ ਦਾ ਆਸਰਾ ਦਿਲ ਦੀ ਚਮਕ
ਪਿਆਰ ਤਾਜ ਮੱਥੇ ਦਾ।
ਤਾਂ, ਮੈਂ ਗਮ ਭੁਲਾ ਕੇ ਹਾਂ ਹੱਸਦਾ ਜ਼ੋਰ ਜ਼ੋਰ
ਕਿਸੇ ਮਹਾਂ ਸ਼ਕਤੀ ਸਹਾਰੇ ਨੱਚਦਾ ਹਾਂ
ਗਲ 'ਚ ਪਾ ਪੀੜਾਂ ਦੇ ਨਾਗ
ਸਰਬ-ਸਾਂਝੇ ਹਿੱਤ ਦੀ ਫੜ ਡੁਗ ਡੁਗੀ
ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਹਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਆਖਦਾਂ:
“ਆਓ, ਰਲ ਕੇ ਗਾਵੀਏ ਅਮਨਾਂ ਦੇ ਗੀਤ
ਆਓ, ਰਲ ਕੇ ਤੋੜੀਏ ਮੱਛੀਆਂ ਤੋਂ ਜਾਲ
ਆਓ, ਰਲ ਕੇ ਮਾਣੀਏ ਘੁੱਗੀਆਂ ਦੇ ਬੋਲ
ਆਓ, ਰਲ ਕੇ ਚੁੰਮੀਏਂ ਸਾਂਝੀ ਸਵੇਰ”
ਤਾਂ ਤੇਰੀ ਤਸਵੀਰ ਫਿਰ ਹੈ ਬੋਲਦੀ,
“ਆ ਤੇਰੇ ਪੈਰਾਂ 'ਚੋਂ ਕੰਡੇ ਚੁੱਗ ਲਵਾਂ
ਆ ਤੈਨੂੰ ਬਾਹਾਂ 'ਚ ਆਪਣੇ ਘੁੱਟ ਲਵਾਂ

ਦੋ ਕੁ ਪਲ, ਦੋ ਕਦਮ ਹੋਰ ਚੱਲ ਕੇ ਆ ਜ਼ਰਾ
ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਹਾਂ ਮੈਂ ਤੇਰੀ, ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਆਸ਼ਕਾ।”

***

ਇਸ਼ਕ ਦੀ ਉਮਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ,
ਹੁਸਨ ਦਾ ਮੁੱਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।
ਇਹ ਚਾਹਤ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ,
ਤੇ ਚਾਹਤ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨੀ ਹੈ।

ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ

ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਖੇਤ ਵਿੱਚ ਮੇਰੀ ਪਿਆਰੀ
ਤੇਰੇ ਜੋਬਨ ਦਾ ਗੀਤ ਖਿਲਰਿਆ ਹੈ
ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਖੇਤਾਂ 'ਚ ਮੇਰੀ ਪਿਆਰੀ
ਕਣਕਾਂ ਦੇ ਸਾਵੇ ਪੱਲਿਆਂ ਨੇ
ਪਿਆਰ ਸੁਨੇਹਾ ਘੱਲਿਆ ਹੈ
ਆ ਕਿ ਕਿਸੇ ਗੀਤ ਦੇ ਲੜ ਲੱਗੀਏ
ਆ ਕਿ ਕਿਸੇ ਰੂਪ ਦਾ ਰੰਗ ਵਰੀਏ!
ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਖੇਤਾਂ 'ਚ ਮੇਰੀ ਪਿਆਰੀ
ਕਿਸੇ ਪ੍ਰੀਤ-ਰਿਝਾਈ ਦੇ
ਬੋਲਾਂ ਦੀ ਝੰਕਾਰ ਛਿੜੀ ਹੈ,
ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਖੇਤਾਂ 'ਚ ਮੇਰੀ ਪਿਆਰੀ
ਸਾਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਤੇ ਕੈਦ ਨਹੀਂ
ਹਰ ਖੇਤ ਦੀ ਰੂਹ ਹੈ ਕਿ
ਮੇਰੇ ਇਸ਼ਕ ਦੀ ਮੰਜ਼ਲ ਹੈ
ਆ ਜਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਗੀਤ ਲਈ
ਖੇਤਾਂ ਤੋਂ ਸਬਕ ਸਿੱਖੀਏ
ਖੁੱਲ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਣ ਕਰੀਏ
ਪੀੜਾਂ ਦਾ ਜਰਨ ਸਿੱਖੀਏ
ਆ ਜਾ ਕਿ ਮੇਰੀ ਪਿਆਰੀ
ਕਣਕਾਂ ਦੇ ਸਾਵੇ ਪੱਲਿਆਂ ਨੇ
ਪਿਆਰ ਸੁਨੇਹਾ ਘੱਲਿਆ ਹੈ।

***

ਕਿੱਧਰ ਨੂੰ ਕੋਈ ਜਾਏ ?

ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਦੁਨੀਆਂ ਵਸਦੀ
ਰੰਗ ਬਰੰਗੇ ਚਿਹਰੇ ਦਿਸਦੇ
ਪਰ ਕੋਈ ਰੂਪ ਸੁਰੰਧੀਆਂ ਵਾਲਾ
ਨਜ਼ਰ ਨਾ ਆਏ
ਕਿੱਧਰ ਨੂੰ ਕੋਈ ਜਾਏ ?
ਇਕ ਪਾਸੇ ਸਿਨਮੇਂ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ
ਇਕ ਪਾਸੇ ਝੀਲਾਂ ਦੇ ਸਪਨੇ
ਪਿਕਨਿਕ ਦੇ ਪੱਜ ਮਿਲਦੇ ਸਾਥੀ
ਸਭ ਦੇ ਸਭ ਪਰਛਾਵੇਂ ਵਾਂਗੂੰ ਛਲਦੇ ਰਹਿੰਦੇ
ਨੇਰੀਆਂ ਰਾਤਾਂ ਵਿਚ ਗੁੰਮ ਜਾਂਦੇ
ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਦੇ ਨੂੰ ਫਿਰ ਸੰਗ ਕਰਦੇ
ਕਾਗਜ਼ ਦੇ ਫੁੱਲ ਵਾਂਗੂੰ ਚਿਹਰੇ ਸੁਹੰਦੇ
ਵੇਖ ਵੇਖ ਕੇ ਜੀਅ ਘਬਰਾਉਂਦਾ
ਫੁੱਲ ਸੁਰੰਧੀਆਂ ਵਾਲਾ ਕਿਧਰੇ ਨਜ਼ਰ ਨਾ ਆਉਂਦਾ ।
ਜਿਸ ਨੂੰ ਪਾਉਂਦੇ
ਆਪ ਗਵਾਉਂਦੇ,
ਉਹ ਮਿੱਤਰ ਜੋ ਸੱਚਮੁਚ ਮਿੱਤਰ
ਉਹ ਮਿੱਤਰ ਜੋ ਦਿਲ ਦੀਆਂ ਜਾਣੇ
ਨਜ਼ਰ ਨਾ ਆਏ
ਕਿੱਧਰ ਨੂੰ ਕੋਈ ਜਾਏ ?
ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਦੁਨੀਆਂ ਵਸਦੀ
ਰੰਗ ਬਰੰਗੇ ਚਿਹਰੇ ਦਿਸਦੇ ।

***

ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ—

ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਕਿ ਤੇਰੀ ਪ੍ਰੀਤ ਨੂੰ
ਗੀਤ ਦੇ ਸੰਘ 'ਚੋਂ ਨਚੋੜਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ
ਕਿ ਕੋਈ ਆਵਾਜ਼ ਤੇਰੀ ਨ ਰਹੇ
ਕਿ ਕੋਈ ਆਵਾਜ਼ ਮੇਰੀ ਨ ਰਹੇ।
ਹੱਕ ਅੱਖਰਾਂ ਦੇ ਤੇ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਦੇ ਭੇਦ
ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਸੁਹਲ ਸਾਹਾਂ ਦੀ ਸੁਰੰਧ
ਕਿੰਨਾ ਕੁਝ ਹੈ ਜੋ ਅਜੇ ਮੇਰਾ ਨਹੀਂ
ਕਿੰਨਾ ਕੁਝ ਹੈ ਜੋ ਅਜੇ ਤੇਰਾ ਨਹੀਂ।
ਆਸ ਦੀ ਜਾਦੂਮਈ ਝੋਲੀ 'ਚ ਵੀ
ਚਾਹੇ ਕੁਝ ਬਾਕੀ ਨਹੀਂ ਮੇਰੇ ਲਈ
ਫੇਰ ਵੀ ਰਾਹਾਂ ਦੀ ਬੁੱਕਲ ਵਿੱਚ ਮੈਂ
ਰੁਕ ਕੇ ਬਹਿ ਜਾਵਣ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਹਾਂ ਸਦਾ,
ਤੇ ਅਚਾਨਕ ਥਿੜਕਦੇ ਦਿਲ ਦਾ ਵਹਿਮ
ਹੋਸ਼ ਦੇ ਚਾਨਣ 'ਚ ਦੇਂਦਾ ਹਾਂ ਮਿਟਾ।
ਫੇਰ ਵੀ ਮੈਂ ਗੀਤ ਲਿਖਦਾ ਹਾਂ, ਵਫ਼ਾ ਦੇ ਗੀਤ
ਮੀਤ ਨੈਣਾਂ ਦੇ ਲਈ ਦਿਲ ਦੀ ਕਥਾ।

***

ਹਕੀਕਤ

ਹਰਫ਼ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਹਕੀਕਤ ਨਹੀਂ
ਅਰਥ ਮੁੱਲ ਪਾਉਂਦੇ ਨੇ,
ਸੱਚ ਸੂਲੀਆਂ ਦਾ ਆਸ਼ਕ ਹੈ
ਮਨਸੂਰ ਮੁਸਕਰਾਉਂਦੇ ਨੇ।

ਜਿੱਤ

ਖੰਜਰ ਜੋ ਆਖਦਾ ਸੀ,
'ਭੁੱਬਣਾ ਲਹੂ 'ਚ ਤੇਰੇ।'
ਖਬਰੇ! ਕਿਉਂ ਡਿੱਗ ਪਿਆ ਹੈ।
ਪੈਰਾਂ 'ਚ ਆਣ ਮੇਰੇ।

ਤੂੰ ਵੀ ਜਿਹੜਾ...

ਮਿੱਤਰਾ-

ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਕੁੱਕੜਾਂ ਦੀ ਖੇਡ ਨਹੀਂ
ਨਾ ਚਿੜੀਆਂ ਦਾ ਚਿਚਲਾਉਣਾ
ਏਥੇ ਤਾਂ ਬਸ
ਛਵੀਆਂ ਹੇਠ ਲਪੇਟੇ
ਜੰਗਾਂ ਦੇ ਚਰਚੇ ਨੇ,
ਮਿੱਤਰ ਸਦਾ ਸਵਾਰਥ ਪੂਜਣ
ਦੁਸ਼ਮਣ ਸਦਾ ਅਕਾਰਥ ਝਗੜਨ
ਹਰ ਪਾਸੇ ਕੰਡਿਆਲੀਆਂ ਵਾੜਾਂ
ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਕਾਵਾਂ ਰੋਲੀ ਵਿੱਚ
ਬੇ-ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਦੀ ਭਾਅ ਮਾਰੇ,
ਹਰ ਪਾਸੇ ਬੇਸਮਝ ਤਸੱਲੀਆਂ
ਆਪਣਿਆਂ ਨੂੰ ਲੁੱਟਣ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਸਾ
ਜੀਵਨ ਜਿਸਦੇ ਬੁੱਲ੍ਹ ਅਨਾਬੀ
ਜਿਸਦੇ ਪੈਰੀਂ ਨਾਚ ਰੁਮਕਦੇ
ਸਮਝਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨ ਇਹ ਲੋਕੀ
ਤੂੰ ਵੀ ਜਿਹੜਾ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਤੁਰਨ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਪਾਲ
ਕੱਲ੍ਹ ਤੱਕ ਮੈਨੂੰ ਛੱਡ ਜਾਏਂਗਾ
'ਸ਼ਿਬਲੀ' ਬਣ ਕੇ ਤੁਰ ਜਾਏਂਗਾ।

***

ਬਦਲਾਵ-

ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਅਮੀਰ ਵਿਰਸੇ ਦੀ
ਗਰੀਬ ਹਾਲਤ ਤਾਂ ਵੇਖ -
ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਫ਼ੈਦ ਕੁਰਤੇ ਦੀ
ਮਰ ਰਹੀ ਹੈ ਕਰੀਜ਼।

ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਵਾਨ ਮੁੱਛਾਂ ਤੇ
ਖੇਡਦਾ ਸਨਮਾਨ
ਪੈਰਾਂ 'ਚ ਡਿੱਗ ਕੇ ਟੁੱਟ ਰਿਹਾ ਹੈ।
ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਹਾਂ 'ਚ
ਕਾਲੀ ਰਾਤ
ਭਰ ਰਹੀ ਹੈ ਤਿੜਕਦੀ ਹੋਂਦ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ।

ਕਦੇ ਵੇਲਾ ਸੀ
ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਪਿੰਡ ਹੁੰਦੇ ਸਾਂ
ਇੱਕ ਪੱਤੀ, ਇੱਕ ਮੁਹੱਲਾ ਜਾਂ ਅਗਵਾੜ।
ਹੁਣ ਤਾਂ ਹਰ ਕੋਠੀ ਦਾ ਚਿਹਰਾ ਓਪਰਾ ਹੈ
ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੌਰਸ਼ਨ ਹਨ
ਨਾਲ ਦਾ ਘਰ ਦੂਸਰਾ ਹੈ।

ਅੱਗ ਮੰਗਣ ਜਾਣ
ਜਾਂ ਪਾਣੀ ਭਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਛੱਡ
ਆਖਦੀ ਹੈ ਜਦ ਕੋਈ ਸ਼ਹਿਰਨ ਕੁੜੀ-
ਇਹ ਮੇਰੀ ਮੰਮੀ ਦੇ ਭਰਾ ਦਾ ਬੇਟਾ ਹੈ, ਸ਼ਾਇਦ-
ਤਾਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਬਦਲੀ ਹੋਂਦ ਦਾ
ਅਸਤਿੱਤਵ ਦੇ ਸੱਚ ਦਾ

ਕਿ ਮੈਂ ਕਿੱਥੇ ਕੁ ਹਾਂ
ਤੇ ਕੀ ਕੁੱਝ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹਾਂ।

ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਦੱਸ:
ਭੀੜ ਵਿੱਚਲਾ ਮੇਰਾ ਚਿਹਰਾ
ਘਰ 'ਚ ਹੈ, ਦਫ਼ਤਰ 'ਚ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰੇੜੀ ਨੂੰ ਘੂਰੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ
ਰੇੜੀ ਕਿ ਜਿਸ 'ਤੇ
ਕੱਲ੍ਹ ਦੀ ਸਬਜ਼ੀ ਤੇ ਭਾਅ ਅੱਜ ਦਾ ਹੈ।

***

ਪਰ ਜੇ

ਜੰਗ ਲੱਗੇਗੀ
ਖਿੜਦੇ ਫੁੱਲ ਗੁਲਾਬ ਸੜਨਗੇ,
ਜੰਗ ਲੱਗੇਗੀ
ਤੇਰਾ ਮੇਰਾ ਪਿਆਰ ਸੜੇਗਾ।
ਧਰਤੀ ਦੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿੱਚ
ਬੰਬਾਂ ਦਾ ਧੂਆਂ
ਹਰ ਪਾਸੇ ਆਵਾਜ਼ ਦਏਗਾ,
“ਹੈ ਕੋਈ ਬੰਦਾ— — —!”
ਉੱਤਰ ਹੀਣ ਖਿਆਲ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ
ਚੰਦ ਤਾਰੇ ਖਾਮੋਸ਼ ਰਹਿਣਗੇ
ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਬੇਹੋਸ਼ ਰਹਿਣਗੇ।

ਪਰ ਜੇ

ਨਫਰਤ ਤੋਂ ਉੱਚਿਆਂ ਉੱਠ ਸਕੀਏ
ਜੰਗ ਨਹੀਂ ਲੱਗੇਗੀ
ਫੁੱਲ ਖਿੜਨਗੇ
ਬੁੱਲ੍ਹ ਜੁੜਨਗੇ
ਧਰਤੀ ਦੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿੱਚ
ਰੰਗਾਂ ਦੀ ਗੁਲਜ਼ਾਰ ਤੁਰੇਗੀ,
ਹਰ ਚਿਹਰਾ ਚੰਨ ਚਾਨਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸੌਂੜੀ ਸੌਂਚ ਗੁਆ ਜੀਵੇਗਾ
ਅਮਨ ਉਪਜੇਗਾ, ਮੁਸਕਰਾਏਗਾ।

***

ਮੁਲਾਕਾਤ

ਸੀਖਾਂ ਦੇ ਇਸ ਪਾਰ ਮੈਂ ਸਾਂ
ਸੀਖਾਂ ਦੇ ਉਸ ਪਾਰ ਉਹ
ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ 'ਚ ਜਿਥੇ ਹੌਂਸਲਾ ਸੀ
ਉੱਥੇ ਸੰਸਾ ਵੀ ਸੀ।
ਸਮਾਜੀ ਉਲਝਣਾ ਤੋਂ ਤੰਗ
ਮਜ਼ਬੂਰੀਆਂ ਦੇ ਭੇਸ ਓੜੀ
ਉਹ ਕੁਝ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਜ਼ਬੂਰ ਸੀ
ਕਿ ਦਿਲ ਦੀ ਗੱਲ ਆਖਣ ਤੋਂ ਵੀ ਡਰਦੀ ਸੀ
ਤੇ ਆਖਣ ਵਾਸਤੇ ਆਈ ਵੀ ਸੀ।

ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਫ਼ੈਸਲੇ ਦਾ ਹੁਕਮ ਸੀ
ਕਿ ਉਸ ਦੀਆਂ ਗਲਵਕੜੀਆਂ ਦਾ ਨਿੱਘ ਭੁੱਲ
ਉਸ ਦੀਆਂ ਮਜ਼ਬੂਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝਦਾ ਹੋਇਆ ਮੈਂ
ਸਿਰਫ਼ ਉਹ ਕੁੱਝ ਆਖਦਾ—
ਜੋ ਉਹਦੀ ਖਾਤਰ ਤਸੱਲੀ ਬਣ ਸਕੇ
ਉਹਦੇ ਹਰ ਤੌਖਲੇ ਨੂੰ ਝੂਠ ਦੀ ਝੋਲੀ ਪਾ ਦੇਵੇ।

ਮਗਰ ਕੁੱਝ ਹਾਦਸੇ ਐਸੇ ਵੀ ਸਨ
ਜੋ ਬਿਨਾਂ ਦੱਸਿਆਂ ਵੀ ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਸਨ
ਉਹਦੇ ਹੱਥਾਂ ਦੀਆਂ ਚੂੜੀਆਂ ਗੁੰਮ ਸਨ
ਤੇ ਮੇਰੇ ਪੈਰਾਂ ਦੀਆਂ ਬੇੜੀਆਂ ਹਾਜ਼ਰ।

ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਦੇ ਖੜੋਤਾ ਪੁਲਸ ਦਾ ਸਾਦਾ ਸਿਪਾਹੀ
ਹਕੂਮਤ ਦੀ ਤੰਗ ਦਿਲੀ ਤੇ ਖਫ਼ਾ

ਕੁੱਝ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਦਿੱਸਦਾ ਸੀ
ਕਿ ਨ ਉਹ ਸੀਖਾਂ ਦੇ ਇਸ ਪਾਰ ਲੱਗਦਾ ਸੀ
ਨ ਉਹ ਸੀਖਾਂ ਦੇ ਉਸ ਪਾਰ।

***

ਗਰਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ
ਆਪਣਾ ਆਪਾ ਤੱਕ ਲੈਣਾ ਸੀ,
ਦੋਸਤ ਬਣ ਕੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਬਣਨਾ
ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਬਦਨਾਮ ਕਰੇਗਾ।

ਜ਼ਿੰਦਗੀ - ਮੈਂ ਖ਼ਲਨਾਇਕ ਨਹੀਂ

ਜ਼ਿੱਲਤ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ
ਇੱਜ਼ਤ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ
ਗੁਰਬਤ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ
ਮਿਹਨਤ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ
ਮੁਹੱਬਤ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ
ਅਦਾਵਤ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ
ਸਖਾਵਤ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ
ਸਜਾਵਟ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ
ਬਨਾਵਟ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ

ਹੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਤੇਰੇ ਰੂਪ ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਹਨ:
ਸ਼ਨਾਖਤ ਕਰਦਿਆਂ ਕਰਦਿਆਂ
ਛਿੱਜ ਗਿਆਂ ਹਾਂ ਮੈਂ।
ਮੈਂ ਕੋਈ ਦਾਅਵਾ ਨਹੀਂ
ਨ ਵਖਾਵਾ ਹਾਂ ਕੋਈ
ਕਿ ਜਿਸਦੀ ਹਉਮੈਂ
ਕਦੇ ਕਾਤਲ, ਕਦੇ ਮਕਤੂਲ
ਬਣ ਬੈਠੇ।
ਨਗੂਣੇ ਮਸਲਿਆਂ 'ਤੇ
ਖਹਿ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਜਾਏ
ਤੇ ਮੰਦੇ ਬੋਲ ਬੋਲੇ।

ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਪਹਿਚਾਣ ਖ਼ਾਤਰ
ਲਿਸ਼ਕਦੇ ਪੈਂਡਿਆਂ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਇੱਕ ਚਿਹਰੇ ਤੇ ਦੂਸਰਾ ਚਿਹਰਾ, ਦੂਸਰੇ ਤੇ ਤੀਸਰਾ ਚਿਹਰਾ
ਸਜਾ ਕੇ ਤੁਰਨ ਦੀ ਆਦਤ ਨਹੀਂ ਮੈਨੂੰ।
ਹੱਕ, ਅਖ਼ਲਾਕ ਦੇ ਘੇਰੇ 'ਚ
ਜੋ ਵੀ ਹੈ ਉਹ ਮੇਰਾ ਹੈ।
ਜੂਝਦਾ ਇਨਸਾਨ ਥੱਕਦਾ ਵੀ ਹੈ
ਅੱਕਦਾ ਵੀ ਹੈ।
ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਡਾਲਰਾਂ ਖ਼ਾਤਰ ਨਾ ਵੇਚੀਂ
ਨ ਬਣਾਈਂ ਪੈਂਡ ਮੇਰੇ।
ਮੈਂ ਉਦਾਸ ਨਾਇਕ ਤਾਂ ਹੋ ਸਕਦਾਂ
ਖਲਨਾਇਕ ਨਹੀਂ।

ਮੈਂ ਅਜੇ ਮੁੱਕਿਆ ਨਹੀਂ
ਸਿਰਫ ਕੁੱਝ ਛਿੱਜਿਆ ਹਾਂ।
ਸਿਰਫ ਕੁੱਝ ਥੱਕਿਆਂ ਹਾਂ
ਜਾਂ ਥੋੜਾ ਅੱਕਿਆਂ ਹਾਂ।
ਮੈਂ ਖਲਨਾਇਕ ਨਹੀਂ।

***

ਮੇਰੀ ਕਵਿਤਾ ਕੌਣ ਕਹੇਗਾ ?

ਮੇਰੀ ਕਵਿਤਾ ਕੌਣ ਕਹੇਗਾ ?

ਮੈਂ!

ਮੇਰੇ ਪੱਲੇ ਵਿਹਲ ਨਹੀਂ ਹੈ

ਬਾਹਰ ਪੁੰਦ ਬੜੀ ਹੈ

ਅੰਦਰ ਇਕਲਾਪੇ ਦਾ ਡਰ ਹੈ

ਕੰਧਾਂ ਤੇ ਇਕ ਚੁੱਪ ਪਸਰੀ ਹੈ

ਭੈਣ ਭਰਾ ਸਾਰੇ ਹੀ ਚੁੱਪ ਹਨ

ਇਸ ਵੇਲੇ-

ਮੇਰੀ ਅੱਗ ਵਿੱਚ ਕੌਣ ਸੜੇਗਾ ?

ਮੇਰੀ ਕਵਿਤਾ!

ਨਹੀਂ! ਨਹੀਂ!!

ਮੈਂ ਹੀ ਸੜਦਾ ਹਾਂ

ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਕੋਈ ਆਖੇ,

“ਏਥੇ ਖੁਸ਼ਬੋਈ ਦੀ ਕਦਰ ਨਹੀਂ ਹੈ,

ਏਥੇ ਹੱਸਣਾ ਫੁੱਲਾਂ ਨੂੰ ਮਿਹਣਾ ਹੈ।”

***

ਅੱਖਾਂ ਦਾ ਭੇਦ

ਅੱਖਾਂ ਜਦ ਹੰਝੂ ਸੁੱਟਦੀਆਂ ਹਨ
ਮਨ ਦੇ ਬੋਲ ਉਗੜ ਆਉਂਦੇ ਹਨ
ਚਿਹਰੇ ਤੇ ਭਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਖਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ
ਅਪਣੱਤ ਦੀ ਪੀੜ ਛਣਦੀ ਹੈ।
ਅੱਖਾਂ ਜਦ ਲੁਕ ਲੁਕ ਹੱਸਦੀਆਂ ਹਨ
ਅਕਲ ਦੀ ਜਾਦੂਗਰੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ
ਵਿਸ਼ੈਲੇ ਭਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਜੀਭਾਂ ਨੱਚਦੀਆਂ ਹਨ
ਮਿੱਠੇ ਬੋਲਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਮੁਹਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ,
ਆਪੇ ਦੀ ਬੇਲੋੜੀ ਪਕੜ
ਚਿਹਰੇ ਤੋਂ ਦਿਸ ਪੈਂਦੀ ਹੈ।
ਅੱਖਾਂ ਜਦ ਗਲੇਝੂ ਭਰਦੀਆਂ ਹਨ
ਦਿਲ ਤੇ ਦਮਾਗ ਜੱਮ ਚੁੱਕੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ
ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤੀ
ਭਾਵ ਦੀ ਸੀਮਾ 'ਚ ਕੈਦ
ਰੁਕ ਗਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
ਅੱਖਾਂ ਜਦ ਪਲਕਾਂ ਮੁੰਦ ਦੀਆਂ ਹਨ
ਰਸ ਦੀ ਵਰਖਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ
ਮਨ ਦੀ ਧਰਤੀ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦਾ ਮੀਂਹ ਵਰ੍ਹਦਾ ਹੈ।
ਪਰ, ਜਦ ਅੱਖਾਂ ਨਿਰਵਾਕ ਖੁੱਲ੍ਹਦੀਆਂ ਹਨ
ਮਨੁੱਖ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ
ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੇ ਜ਼ਖਮੀ ਪੰਨਿਆਂ ਤੇ
ਆਵਾਰਾ ਤੱਕਣੀ ਤੱਕਦਾ ਹੈ
ਨਿਸਚੇ ਬਾਝੋਂ ਭਟਕਦਾ ਹੈ।

***

ਕੀ ਇਹ ਮੈਂ ਹਾਂ !

ਫੁੱਲ-ਪੱਤੀਆਂ ਦੇ ਹੱਸਦੇ ਚਿਹਰੇ
ਤੇ ਮੁਸਕਾਉਂਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ
ਲੁਕਣ ਮੀਚੀਆਂ ਖੇਡ ਰਹੇ
ਭਾਵਾਂ ਦੀ ਚਰਚਾ
ਆਪਣੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਦੇ ਸਾਹਵੇਂ
ਆਪ ਖੜਾ ਮੈਂ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਹਾਂ
'ਕੀ ਇਹ ਮੈਂ ਹਾਂ !'
ਅੱਜ ਜਿਸਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਦੇ ਸਾਹਵੇਂ
ਇਕ ਗੰਭੀਰ ਪੁਲਾੜ ਖੜਾ ਹੈ,
ਅੱਜ ਜਿਸਦੇ ਬੋਲਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਤੇ
ਇਕ ਦਰਯੋਧਨ ਦਾ ਪਹਿਰਾ ਹੈ
ਜਿਸਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪਹਿਚਾਣ ਨਹੀਂ ਹੈ,
ਜਿਸਦੇ ਬੋਲਾਂ ਦਾ ਈਮਾਨ ਨਹੀਂ ਹੈ।
ਅੱਜ ਮੈਂ ਆਪੇ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਹਾਂ
ਆਪਣੀ ਚੁੱਪ ਸੰਗ ਖੇਡ ਰਿਹਾ ਹਾਂ
ਚੁੱਪ ਜਿਹੜੀ ਸਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਲਿਪਟੀ
ਮੇਰੇ ਸਾਹਵੇਂ ਆਣ ਖੜੀ ਹੈ
ਮੇਰਾ ਆਪਾ ਘੇਰ ਰਹੀ ਹੈ।

***

ਧੁੱਪ-ਛਾਂ

ਮੈਂ ਇਕ ਔਰਤ
ਮੈਂ ਇਕ ਚਰਚਾ
ਧੁੰਦ ਵਿਚ ਲਿਪਟੇ
ਸੂਰਜ ਦੀ ਨਿਆਈਂ,
ਵਧਦੀ ਘਟਦੀ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਮੈਂ
ਕਿਤੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਅੱਖ ਵਿਚ ਚਮਕਾਂ
ਕਿਤੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਬੁੱਲ੍ਹ 'ਤੇ ਥਿਰਕਾਂ
ਸੈਆਂ ਰੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਗੁਆਚੇ ਮੇਰਾ ਆਪਾ ।
ਮੈਂ ਇਕ ਔਰਤ ਰੰਗ ਅਨੇਕ
ਮਾਂ ਤੋਂ ਧੀ ਤੱਕ ਮੇਰਾ ਰਿਸ਼ਤਾ
ਪਰ ਮੈਂ ਤੱਕਾਂ
ਘਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਪੈਰ ਨਾ ਪੁੱਟਿਆ ਜਾਏ
ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਗਾਂ ਤੋਂ ਡਰ ਆਏ ।

***

ਸਮਾਜ

ਫੁੱਲ ਜਿਹੜੇ ਅੱਜ ਖਿੜਦੇ ਨੇ
ਜੇ ਮੈਂ ਪਹਿਰੇ ਲਾ ਦੇਵਾਂ ਤਾਂ
ਏਨਾਂ ਨੇ ਫਿਰ ਵੀ ਖਿੜਨਾ ਹੈ।
ਫਿਰ ਜੇ ਮੈਂ ਆਖਾਂ
ਕਿ ਖੁਸ਼ਬੋਈਆਂ ਨ ਕੋਰੋ
ਤਾਂ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ
ਇਹੀ ਨ ਬਸ :
ਮੈਂ ਫੁੱਲਾਂ ਤੇ ਰੁੱਸਾਂਗਾ
ਤੇ ਫੁੱਲਾਂ ਨੂੰ ਤੋੜ ਦਿਆਂਗਾ
ਫੁੱਲ ਜਿੰਨਾਂ ਨੇ ਫਿਰ ਖਿੜਨਾ ਹੈ।

***

ਮੈਂ ਅਜੇ ਉਸ ਗਜ਼ਲ ਬਾਰੇ ਸੋਚਦਾਂ,
ਜਿਸ ਦਿਆਂ ਨੈਣਾਂ 'ਚੋਂ ਤੇਰਾ ਨਾਂ ਉਭਰੇ।

ਕੈਦੀ

ਤਿਲ-ਚੌਲੀਆਂ ਵਰਗੇ ਖਿਆਲ
ਰਾਤ ਦਿਨ ਕਿਰਦੇ ਰਹੇ
ਆਸ ਦੀ ਬੱਤੀ ਸਦਾ
ਜਗ ਕੇ ਬੁਝ ਜਾਂਦੀ ਰਹੀ
ਮੈਂ ਮਗਰ ਤੁਰਦਾ ਰਿਹਾ।
ਅਬਰਕੀ ਰੇਤਾਂ ਦੀ ਜੂਹ
ਰਾਤ ਦਿਨ ਵਧਦੀ ਰਹੀ
ਇਕ ਤਲਿਸਮ
ਦੀ ਪਰੀ
ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੀ ਰਹੀ
ਆ ਕੇ ਮੁੜ ਜਾਂਦੀ ਰਹੀ
ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਾਰੇ ਦੀ ਰਾਤ
ਵਸਲ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਰਹੇ
ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੀਵਨ ਦੀ ਜੋਤ
ਬੇਚਮਕ ਜਗਦੀ ਰਹੀ
ਕਾਫ਼ਲਾ ਤੁਰਦਾ ਰਿਹਾ
ਬੇਅਟਕ ਰਾਹਾਂ ਦੀ ਭਾਲ
ਰਾਤ ਦਿਨ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ।
ਕਿਉਂ ? ਕਿੱਥੇ ? ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ?
ਭੁੱਲਿਆ ਜੀਵਨ ਦਾ ਮੋੜ
ਜਾਨਣਾ ਬਣਦਾ ਤਾਂ ਹੈ
ਜਾਣਿਆਂ ਬਣਦੀ ਨਹੀਂ।
ਇਹ ਤਵਾਰੀਖਾਂ ਦਾ ਦਿਲ
ਮਜ਼ਹਬ ਦਾ ਝਗੜਾ ਜਿਹਾ,

ਬੇਸਮਝ ਜ਼ਾਤਾਂ ਦੀ ਵੰਡ
ਬੇਫਿਕਰ ਜ਼ਾਤਾਂ ਦੀ ਵੰਡ
ਬੇਫਿਕਰ ਲੁੱਟਣ ਦਾ ਸ਼ੌਕ
ਇਸਤਰੀ ਜੁੱਤੀ ਸਮਾਨ
ਜਾਨਣਾ ਬਣਦਾ ਤਾਂ ਹੈ
ਜਾਣਿਆਂ ਬਣਦੀ ਨਹੀਂ।

ਠੀਕ ਹੋਵੇਗਾ ਜ਼ਰੂਰ
ਮਨੂ ਦੇ ਦਿਲ ਦਾ ਖਿਆਲ-
'ਇਸਤਰੀ ਦੂਰੀ ਤੇ ਹੀ
ਸੋਭਦੀ ਬੰਦੇ ਲਈ
ਚਾਰ ਕੰਧਾਂ ਦੀ ਜਾਗੀਰ
ਇਕ ਬੁਰਕੇ ਦੇ ਸਮਾਨ
ਇਸਤਰੀ ਦੀ ਲੋੜ ਬਸ।'
ਪਰ ਮੇਰੀ ਇਸ ਸੋਚ ਨੂੰ
ਪਿਛਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦੀ ਰੋਕ
ਕਿਸ ਤਰਾਂ ਰੋਕੇ ਭਲਾ
ਕਿਸ ਤਰਾਂ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ
ਆਦਮੀ ਓਵੇਂ ਰਹੇ,
ਜਦ ਕਿ ਹਰ ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਭਾਲ
ਰਾਤ ਦਿਨ ਵਧਦੀ ਰਹੇ।
ਅਸੱਭਿਅਤਾ ਜੰਗਲਾ ਨਿਰਾ
ਅਯਦਹਾਵਾਂ ਦੀ ਵਲੈਤ
ਜਿਸ 'ਚ ਹਰ ਪਹਿਲਾ ਕਦਮ
ਸਹਿਮ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਨਹੀਂ,
ਮੌਤ ਇਕ ਰਿਸ਼ਤੇ ਸਮਾਨ
ਰਾਤ ਦਿਨ ਮਿਲਦੀ ਰਹੇ
ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਤੁਰਦੀ ਰਹੇ

ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਬਾਗੀ ਕੋਈ
ਬੇੜੀਆਂ ਦੀ ਜਕੜ ਵਿੱਚ
ਇਸ ਕੈਦ ਤੋਂ ਉਸ ਕੈਦ ਤਕ
ਬੇਗੁਨਾਹ ਤੁਰਦਾ ਰਹੇ,
ਜਿਸ 'ਚ ਅੱਜ ਤੁਰਦੇ ਅਸੀਂ
ਤੇਜ਼ ਤੁਰ ਸਕਦੇ ਨਹੀਂ।
ਕੁਝ ਕੁ ਅਯਦਹਾਵਾਂ ਦੀ ਜਾਗੀਰ
ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ? ਕਦ ਤੋਂ ਰਹੀ?
ਇਹੀ ਜਾਨਣ ਵਿੱਚ ਸਦਾ
ਤਿਲ-ਚੌਲੀਆ ਵਰਗੇ ਖਿਆਲ
ਰਾਤ ਦਿਨ ਕਿਰਦੇ ਰਹੇ,
ਆਸ ਦੀ ਬੱਤੀ ਸਦਾ
ਜਗ ਕੇ ਬੁਝ ਜਾਂਦੀ ਰਹੀ
ਮੈਂ ਮਗਰ ਤੁਰਦਾ ਰਿਹਾ
ਬੇਗੁਨਾਹ ਕੈਦੀ ਸਮਾਨ।

***

ਚੇਤਾਵਨੀ

ਨ ਕਰ ਜਿੰਦੇ ਗਮ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ
ਗਮ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ ਨ ਲੱਭਦੇ
ਰਾਹ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇ,
ਗਮ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ ਨ ਖਿੜਦੇ
ਫੁੱਲ ਡਾਲੀ 'ਤੇ।
ਜੇ ਤੂੰ ਚਾਹੇਂ ਨੱਚਣਾ, ਟੱਪਣਾ, ਹੱਸਣਾ
ਨਿਸਚੇ ਨਾਲ ਖੜੋ ਜਾ
ਆਪਣੇ ਪੈਂਡੇ ਵੱਲ ਨੂੰ ਹੋ ਜਾ
ਮਨ ਨੂੰ ਤਨ ਦਾ
ਤਨ ਨੂੰ ਮਨ ਦਾ ਹੱਥ ਫੜਾ ਕੇ
ਨਿਸਚਤ ਜੀਵਨ ਰਾਹ ਤੇ ਪਾ ਕੇ
ਜੂਝਣ ਦੀ ਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਜੁੱਟ ਜਾ।
ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਭਰਮ-ਭੁਲੇਖੇ, ਘੋਰ ਨਿਰਾਸ਼ਾ
ਬੇਸਮਝੀ ਦਾ ਗੌਰਖ-ਧੰਦਾ
ਤੇਰੀ ਮਿੱਟੀ ਖਾ ਜਾਵਣਗੇ।
ਤੇਰੀ ਅਲਖ ਮੁਕਾ ਜਾਵਣਗੇ।

ਬੇਸਮਝੀ ਵਿੱਚ ਬੇਸੁਰ ਹੋ ਕੇ
ਜੀਣਾ ਵੀ ਹੈ, ਕਾਹਦਾ ਜੀਣਾ ?
ਅਣਖ ਵਿਹੂਣੇ, ਤਰਸ ਦੇ ਪਾਤਰ
ਬੇਗਾਨੇ ਹੱਥਾਂ ਤੇ ਨਿਰਭਰ
ਜੀਣ 'ਚ ਆਪਾ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
'ਚੁਸਤ', 'ਚਾਲਾਕ', 'ਕਲਗੀਆਂ ਵਾਲਾ'
ਅੰਦਰੋ ਅੰਦਰੀ ਠਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਚੰਗਾ ਹੈ ਥੋੜਾ ਹੀ ਜੀਵੋ, ਪਰ ਜੀਵੋ
ਚੰਗਾ ਹੈ ਦੋ ਕਦਮ ਤੁਰੋ ਪਰ ਤੁਰਿਆ ਜਾਪੇ ।
ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਜਿੰਦੇ-
ਚਾਂਦੀ ਦੇ ਵਰਕਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿਪਟੇ
ਸ਼ੋ-ਕੇਸਾਂ ਵਿੱਚ ਬੰਦੀ ਕੀਤੇ
ਚਕਮੇਂ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਤੁਰਨਗੇ,
ਨਿੱਤ ਚੌਰਾਹਾ ਮੱਲ ਖੜਨਗੇ ।
ਨ ਕਰ ਜਿੰਦੇ ਗਮ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ
ਗਮ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ ਨ ਲੱਭਦੇ
ਰਾਹ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ।

***

ਏਨਾਂ! ਵੀ ਕੀ ਉਡੀਕਣਾ

ਏਨਾਂ! ਵੀ ਕੀ ਉਡੀਕਣਾ
ਕਿ ਕੋਈ ਆਏ
ਤਾਂ ਬ-ਹੁ-ਤ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਆਏ।
ਜਦ ਨ ਮਹਿਫਲ 'ਚ ਕੋਈ ਗੀਤ ਰਿਹਾ
ਨ ਜਾਮ ਰਹੇ।
ਹਥੇਲੀਆਂ ਤੇ ਜਗੇ ਦੀਪਕ
ਬੁਝ ਰਹੇ ਹੋਵਣ,
ਹਨੇਰਾ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਖਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ
ਤੇ ਉਡੀਕ ?
ਔਖਾਂ 'ਚ ਰੋੜ ਬਣ ਜਾਏ।
ਪੈਰਾਂ 'ਚ ਸਫ਼ਰ ਤਾਂ ਹੋਵੇ।
ਮਗਰ ਮੰਜ਼ਲ ਨ ਰਹੇ।
ਸਾਹ-ਜਿਵੇਂ ਲੋੜਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ
ਸੋਚਾਂ-ਜਿਵੇਂ ਗੱਲਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ।
ਨ ਬੰਸਰੀ ਦੀ ਆਵਾਜ਼
ਨ ਪਾਜ਼ੇਬ ਦੀ ਛਣ ਛਣ,
ਨ ਪਾਣੀਆਂ 'ਚ ਡਿੱਗਦੇ
ਪਾਣੀਆਂ ਦੇ ਚਾਂਦੀ ਰੰਗੇ ਬੋਲ,
ਨ ਨਜ਼ਰਾਂ 'ਚੋਂ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾ ਸਕਣ ਵਾਲੀ
ਦੋ ਤਰਫੀ ਆਵਾਜ਼-
ਬੱਸ! ਜੇ ਹੁਣ ਕੋਈ ਆਏਗਾ
ਤਾਂ ਕੀ ਆਏਗਾ!
ਕੌਣ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ?

ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਵੀ ਇੱਕ ਮੌਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ,
ਤੇ ਬੇਬਸੀ-ਕੈਦ ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਨਾਂ ਹੈ।
ਹੁਣ ਜੇ ਕੋਈ ਆਏਗਾ, ਤਾਂ ਕੀ ਆਏਗਾ!
ਜਦ ਨ ਮਹਿਫਲ 'ਚ ਕੋਈ ਗੀਤ ਰਿਹਾ
ਨ ਜਾਮ ਰਹੇ।

***

ਜਦ ਵਫ਼ਾਦਾਰਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਚੱਲੇਗੀ,
ਜ਼ਰੂਰ ਯਾਰਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਚੱਲੇਗੀ।
ਤੇਰੀਆਂ ਜਿੱਤਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਆਏਗਾ,
ਮੇਰੀਆਂ ਹਾਰਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਚੱਲੇਗੀ।

ਉਸ ਨੂੰ ਕਹੋ

ਉਸ ਨੂੰ ਕਹੋ

ਜਗੇ ਦੀਵੇ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਰਗਾ

ਕੁੱਝ ਕਿਹਾ ਕਰੇ ਮੈਨੂੰ

ਮੇਰਾ ਅਹਿਸਾਸ-

ਹਰੀਆਂ ਪੈਲੀਆਂ, ਖੜਕਦੇ ਬੋਲਾਂ ਤੇ ਹੱਥ ਘੁਟਣੀਆਂ
ਦਾ ਕਾਇਲ ਹੈ।

ਇਹ ਬੁਝੇ ਬੁਝੇ ਸੂਰਜ ਦੀ ਸ਼ਾਮ

ਤੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਮੁੜਦੀਆਂ ਬਸ-ਗੱਡੀਆਂ ਦਾ ਸਫਰ

ਠੀਕ ਹਯਾਤੀ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤਾਂ ਹਨ

ਪਰ ਕੱਛਾਂ 'ਚ ਹੱਥ ਦਿੱਤਿਆਂ

ਗਲਵਕੜੀਆਂ ਦਾ ਨਿੱਘ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ

ਤੇ ਨ ਸਿਰ ਸੁੱਟਿਆਂ ਹੌਕਿਆਂ ਦੀ ਉਮਰ ਘਟਦੀ ਹੈ।

ਪੰਛੀਆਂ ਦੀ ਚਹਿਚਹਾਟ

ਵਗਦੇ ਪਾਣੀਆਂ ਦੀ ਛਣਕਦੀ ਚਾਂਦੀ

ਹਮੇਸ਼ਾ ਤੁਰਦਿਆਂ ਦਾ ਸਾਥ ਦਿੰਦੀ ਹੈ

ਹਮੇਸ਼ਾ ਤੁਰਦਿਆਂ ਦਾ ਦਿਲ ਬਹਿਲਾਉਂਦੀ ਹੈ।

***

ਮੇਰਾ ਮਨ

ਮੇਰਾ ਮਨ

ਕਿੰਨਾਂ! ਪਿਆਰਾ ਪਿਆਰਾ ਹੈ
ਗੀਤਾਂ ਦਾ ਵਣਜਾਰਾ ਹੈ।

ਮਨ ਹੈ-

ਕੋਈ ਸ਼ੈਤਾਨ ਨਹੀਂ
ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਜਿਸ ਦੀ ਹਊਂਮੈਂ ਹੀ
ਕੰਧਾਂ ਕਰਕੇ ਬੈਠੇਗੀ,
ਕੰਧਾਂ ਜੋ ਇਨਸਾਫ਼ ਦੀਆਂ
ਹੱਦਾਂ ਰੋਕੀ ਰੱਖਦੀਆਂ
ਤੇ ਤਲਵਾਰਾਂ ਖੜਕਦੀਆਂ।

ਮਨ ਹੈ:

ਕੋਈ ਗ਼ੁਲਾਮ ਨਹੀਂ
ਜਿਸ ਨੇ ਪਰਬਤ ਢੋਣੇ ਨੇ
ਤੇ ਸਿਰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਨਹੀਂ ਕਹਿਣਾ,
“ਮੇਰਾ ਹੱਕ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਦੇਹ
ਮੈਂ ਵੀ ਇੱਕ ਸੰਸਾਰੀ ਹਾਂ
ਮੈਂ ਵੀ ਜੱਗ ਤੇ ਆਇਆ ਹਾਂ।”

ਮਨ ਹੈ:

ਸੌਦੇ ਬਾਜ਼ ਨਹੀਂ
ਜੋ ਮੁੱਲ ਵਿਕਦੇ ਬਰਤਨ ਦੀ
ਸੌਦੇ ਬਾਜ਼ੀ ਵਰਗਾ ਹੀ
ਵਧਦਾ ਘਟਦਾ ਮੁੱਲ ਕਰਕੇ
ਆਪਣੀ ਪੱਤ ਉਤਾਰਨ ਦਾ
ਆਪੇ ਹੀ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰੇ

ਅੰਦਰੇ ਅੰਦਰ ਡੁੱਬ ਮਰੇ ।

ਭਾਵੇਂ ਇੱਕ ਦਿਨ ਐਸਾ ਸੀ
ਜਦ ਮੇਰੇ ਅਖਲਾਕ ਲਈ
ਦੁਬਿਧਾ ਵਿਹੜੇ ਵਿੱਚ ਖੜੀ
ਸੋਚੀਂ ਡੁੱਬੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ ।
ਪਰ, ਹੁਣ ਹਾਲਤ ਐਸੀ ਹੈ
ਛਾਣ ਕੇ ਪਾਣੀ ਪੀਂਦਾ ਹਾਂ
ਜ਼ਖਮ ਛੁਪਾ ਕੇ ਰੱਖਦਾ ਹਾਂ
ਪੀੜਾਂ ਦੇ ਬੁੱਲ੍ਹ ਸੀਂਦਾ ਹਾਂ ।
ਬੰਦਿਆਂ ਵਾਂਗੂੰ ਜੀਂਦਾ ਹਾਂ ।

***

ਨਸੀਹਤ

ਗੋਰੀ ਰੁੱਤ ਵਾਂਗੂੰ
ਅਸੀਂ ਮਿਲੇ ਸੀ ਮੁਹੱਬਤਾਂ ਨੂੰ
ਨੈਣਾਂ 'ਚ ਸਜਾਏ ਸਾਡੇ
ਸੁਪਨੇ ਹਕੀਕਤਾਂ ਸੀ,
ਮਿੱਠੇ ਸੀ ਖਿਆਲ
ਤੇ ਵਫ਼ਾ ਸਾਡੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਸੀ
ਕਿ ਇਕ ਦਿਨ
ਆਲ੍ਹਣੇ 'ਚ ਬੈਠੇ ਕਿਸੇ ਬੋਟ ਵਾਂਗ
ਅਜੇ ਅਸੀਂ ਖੰਭਾਂ ਨੂੰ ਹੁਲਾਰਿਆਂ 'ਚ ਤੋਲਦੇ ਸਾਂ
ਨਿੱਕੇ ਨਿੱਕੇ, ਨਿੱਘੇ ਨਿੱਘੇ ਪਰਾਂ ਦੇ ਕਲਾਵਿਆਂ 'ਚ
ਯਾਰੀਆਂ ਦੇ ਬੋਲ ਪਏ ਬੋਲਦੇ ਸਾਂ
ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਸਾਡੇ ਸਿਰ ਦੇ ਅਕਾਸ਼ ਨੇ ਕਿਹਾ,
“ਸੱਪਾਂ ਦੀਆਂ ਖੁੱਡਾਂ ਤੇ ਗੁਲੇਲਿਆਂ ਦੀ ਮਾਰ ਤੋਂ ਬਚੋ
ਰੰਗਾਂ 'ਚ ਲਪੇਟੀਆਂ ਜ਼ਹਿਰਾਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਕਰ
ਚੁੱਕਿਓ ਜਵਾਨੀਆਂ 'ਚ ਪੈਰ ਮੇਰੇ ਦੋਸਤੋ,
ਵੇਖਿਓ! ਨ ਜਾਇਓ ਡੋਲ
ਭੁੱਲ ਕੇ ਨਾ ਹਾਰਿਓ ਵਫ਼ਾ
ਚਾਹੇ ਜ਼ਖਮਾਂ ਦਾ ਖਿੜਿਆ ਗੁਲਾਬ ਰਹੇ
ਚਾਹੇ ਪੀੜਾਂ ਦੀ ਚੜ੍ਹਦੀ ਸ਼ਰਾਬ ਰਹੇ।”
ਕਿ ਇਕ ਦਿਨ
ਸਾਨੂੰ ਸਾਡੇ ਸਿਰ ਦੇ ਅਕਾਸ਼ ਨੇ ਕਿਹਾ।

***

ਅਵਸਥਾ

ਘਰ ਵਿੱਚ ਕੰਧਾਂ ਚੀਖਦੀਆਂ ਨੇ
ਬਾਹਰ ਪੌਣਾਂ ਸ਼ੂਕਦੀਆਂ,
ਬੂਹੇ ਤੇ ਦੁਬਿਧਾ ਦਾ ਪਹਿਰਾ
ਜੀਕਣ ਸਿਰ ਤੇ ਚਲਦਾ ਆਰਾ।
ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਮਨ ਸੋਚੀਂ ਡੁੱਬਾ
ਲੱਭਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਗਾਰਾ।
ਰਿਸ਼ਤੇ ਜਿਵੇਂ ਗੁਨਾਂਹ ਹੁੰਦੇ ਨੇ
ਹੱਕ ਜਿਵੇਂ ਸੁਪਨੇ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ
ਅਰਧ ਵੇਸਵਾ ਹਾਸੇ ਹੱਸਦੀ
ਖਲਕਤ ਚਾਰ ਚੁਫੇਰੇ,
ਇਹ ਤਸਕੀਨ ਬਣੀ ਹੈ ਭਟਕਣ
ਇਕ ਪਹਿਰਾਵੇ ਦਾ ਪਰਦਾ ਹੈ
ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਯਾਰੋ:
ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਇਕ ਗੁਆਚੀ ਸ਼ੈ ਹਾਂ
ਆਪਣਾ ਆਪਾ ਲਭਦੇ ਫਿਰਦੇ
ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਇਕ ਤਸ਼ਬੀਹ ਖਾਤਿਰ
ਪਿਆਰ 'ਚ ਡੁੱਬੇ ਬਿੰਬ ਭਾਲਦੇ
ਮਤ ਕੋਈ ਕਿਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ
ਸਾਡੇ ਵਾਂਗ ਨਾ ਰੁਲਦਾ ਹੋਵੇ
ਭਰ ਭਰ ਕੇ ਨਾ ਡੁੱਲ੍ਹਦਾ ਹੋਵੇ।

***

ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਚਾਨਣੀ

(ਰਾਜਵੀਰ ਦੇ ਨਾਂ)

ਇੱਕ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਚਾਨਣੀ
ਉਦਾਸੀਆਂ 'ਚ ਆਣ ਖੜੀ,
ਕਿਸੇ ਨ ਪਹਿਚਾਣੇ ਜੀਹਦੇ ਬੋਲ
ਕਿਸੇ ਜੀਹਦੀ ਅੱਖ ਨਾ ਪੜੀ।
ਨੇਰਿਆਂ ਦੇ ਖੌਫ਼ ਤੋਂ
ਡਰਾਇਆ ਜਦ ਅੰਨ੍ਹਿਆਂ ਨੇ,
ਅੱਖ ਰੋਈ ਅੰਮੜੀ ਦੀ
ਬਾਬਲੇ ਦੀ ਸੋਚ ਵੀ ਡਰੀ।
ਰਸਮਾਂ ਡਰਾਉਂਦੀਆਂ
ਰਵਾਜ ਗਲ ਘੁੱਟਦੇ ਸੀ
ਜੰਗਲ ਦੇ ਰਾਜ ਦਾ
ਰਵੱਈਆ ਜਿੰਦ ਸਾੜਦਾ ਸੀ।
ਕਿਸੇ ਕੂੜ ਖੱਲਾਂ ਦਾ
ਕਿਹਾ ਨਿੱਕੀ ਜਿੰਦੜੀ ਨੂੰ,
ਕਿਸੇ ਕਿਹਾ ਪੱਥਰਾਂ ਦਾ
ਭਾਰ ਆਣ ਡਿਗਿਆ।
ਪਰ, ਨ ਸਲਾਹਿਆ ਕਿਸੇ
ਭਾਈਆਂ ਬਾਝੋਂ ਸੱਖਣੀ ਨੂੰ
ਜਾਗਿਆਂ ਨ ਸੁੱਤਾ ਅਖਲਾਕ
ਕਿਸੇ ਬੁੱਢੜੀ ਦਾ।
ਕਿਸੇ ਵੀ ਨ ਸੋਚਿਆ ਕਿ-
ਪੁੱਤ ਵੀ ਤਾਂ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ
ਹਉਮੈਂ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਹੈ,

ਕੁਰਾਹੇ ਪਈ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ
ਲਾਲਸਾ ਦਾ ਮਾਣ ਹੈ।
ਕਿਸੇ ਵੀ ਨ ਸੋਚਿਆ ਕਿ-
ਗੁਜਰੀ, ਤ੍ਰਿਪਤਾ, ਗੰਗਾ ਜੀ ਜਾਂ ਨਾਨਕੀ
ਭਾਨੀ ਵੀ ਤਾਂ ਇੱਕ ਸੀ ਕੁੜੀ
ਜਿਵੇਂ ਮੇਰੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿੱਚ
ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਚਾਨਣੀ,
ਕਿਸੇ ਨ ਪਹਿਚਾਣੇ ਜੀਹਦੇ ਬੋਲ
ਕਿਸੇ ਜੀਹਦੀ ਅੱਖ ਨਾ ਪੜ੍ਹੀ।

***

ਆਸਤਕ

ਖੜਕਦੇ ਪਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਨਾ
ਮੇਰੀ ਆਦਤ ਬੁਰੀ ਹੈ,
ਇਕ ਮੁਹੱਬਤ ਦੀ ਪਰੀ ਹੈ
ਜੋ ਮੇਰੇ ਸਾਹਾਂ 'ਚ ਤਰਦੀ ਹੈ।
ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜਿਸਦਾ ਸਲੀਕਾ ਹੀ
ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਾ ਹਾਮੀ ਨਹੀਂ ਹੈ
ਨਾ ਬਰਾਬਰ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਹੈ,
ਜੇ ਮੈਂ ਠੁਕਰਾਂਵਾਂ
ਤਾਂ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੀ ਬੁਰਾ ਹੈ।
ਤਮਾਸ਼ਾਈ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਹਮਦਰਦੀ ਲਈ
ਕਾਸੇ ਫੜੀ ਫਿਰਨਾ
ਖੁੱਦ-ਫਰੇਬੀ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਤੌਹੀਨ ਵੀ ਹੈ।
ਖਿਲਰੀਆਂ ਉਂਗਲਾਂ ਤੇ ਮੁੱਕੇ ਦਾ ਅੰਤਰ
ਮੇਰੀ ਨਸ ਨਸ 'ਚ ਆਰੇ ਫੇਰਦਾ ਹੈ।
ਮੈਂ ਜ਼ਿਬਾ ਹੁੰਦਾ ਵੀ ਖੁਸ਼ ਹਾਂ-
ਕਿ ਖੜਕਦੇ ਪਾਣੀਆਂ ਦਾ ਸ਼ੌਰ ਹੈ ਕਿਧਰੇ,
ਜੋ ਮੇਰੀ ਮੁਹੱਬਤ ਦੀ ਪਰੀ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ
ਕੋਈ ਇਕ ਹੋਰ ਹੈ ਕਿਧਰੇ।
ਜਦੋਂ ਆਵਾਜ਼ ਤੱਕ ਆਵਾਜ਼ ਆ ਪਹੁੰਚੀ
ਤਾਂ ਫਿਰ ਕੀ ਹੋਏਗਾ ?
ਇਹੀ ਇਕ ਗੱਲ ਬਾਕੀ ਹੈ
ਇਹੀ ਇੱਕ ਭੇਦ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ
ਫੁੱਲਾਂ ਦੇ ਖਿੜਨ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਦਾ ਹਾਂ।
ਖੁਦਾ ਦਾ ਭਰਮ ਪਾਲਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ

ਮੈਂ ਆਸਤਕ ਹਾਂ,
ਚਾਹੇ ਕਿੰਨਾਂ ਵੀ ਹਨੇਰਾ ਹੈ!
ਚਾਹੇ ਕਿੰਨਾਂ ਵੀ ਜੰਗਲ ਹੈ!!

***

ਇਹ ਗੁਲਾਬੀ, ਰੇਸ਼ਮੀ, ਚੰਚਲ ਹਵਾ,
ਤੇਰੀ ਆਮਦ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ?

62/ ਰੇਸ਼ਮੀ ਧਾਗੇ

ਮੇਰਾ ਬਚਪਨ : ਮੇਰੀ ਜਵਾਨੀ

ਬਚਪਨ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਜਦੋਂ ਵੀ ਤੁਰਦਾ ਸੀ
ਬਚਪਨ ਮੇਰੀ ਹਰ ਸ਼ੈ ਮੋਢੇ ਚੱਕਦਾ ਸੀ।
ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਵਰਗੀਆਂ ਖੇਡਾਂ ਦੇਂਦਾ ਸੀ,
ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਵਰਗਾ ਹੀ ਦਿਸ ਪੈਂਦਾ ਸੀ।
ਪਰ ਰੁੱਤ ਜਵਾਨੀ ਹੈ ਕਿ ਬਦਲ ਗਈ
ਮੇਰਾ ਦਿੱਤਾ ਪਿਆਰ ਵੀ ਇਸ ਤੋਂ ਮੁੜਦਾ ਨਹੀਂ।
ਅਣਚਾਹੀ ਮਹਿਫਲ ਵੀ ਇਸ ਦੀ ਸੁਹਬਤ ਹੈ,
ਅਣ-ਚਾਹਿਆ ਕਿਰਦਾਰ ਵੀ ਇਸ ਨੂੰ ਪਿਆਰਾ ਹੈ।
ਸੰਸੇ, ਸੋਚਾਂ, ਸਮਝਾਂ ਦਾ ਸ਼ਿਗਾਰ ਜਹੀ,
ਇਹ ਰੁੱਤ ਚੰਦਰੀ ਕਿਥੋਂ ਮੇਰੇ ਪੇਸ਼ ਪਈ।
ਜੇ ਹੱਸਣਾ ਵੀ ਲੋਚੋ, ਹੱਸਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ,
ਜੇ ਰੋਣਾ ਵੀ ਚਾਹੋ, ਇਸ ਦੀ ਵਿਹਲ ਨਹੀਂ।
ਹਰ ਪਾਸੇ ਮੌਸਮ ਨੂੰ ਕੀੜਾ ਲੱਗਿਆ ਹੈ,
ਹਰ ਹਾਸੇ ਨੂੰ ਚੋਰਾਂ ਯਾਰਾਂ ਡੰਗਿਆ ਹੈ।
ਸੁਣਦੇ ਸਾਂ ਕਿ ਇਹ ਰੁੱਤ ਸਭ ਤੋਂ ਸੁਹਣੀ ਹੈ
ਪਰ ਤੱਕਿਆ ਤਾਂ ਇੰਜ ਲੱਗਿਆ ਕਿ-
ਨੱਚਣ, ਉੱਡਣ, ਟੱਪਣ ਜਿਵੇਂ ਗੁਆਚ ਗਿਆ
ਚੜ੍ਹਦੀ ਰੁੱਤ ਨੂੰ ਹੋਣੀ ਦਾ ਸੰਤਾਪ ਪਿਆ।

***

ਦੇਖ ਲੈਣਾ...।

ਦਿਲ ਦੀ ਧੜਕਣ ਹੀ ਜਵਾਲਾ ਬਣੇਗੀ

ਦੇਖ ਲੈਣਾ-

ਦੇਖ ਲੈਣਾ-

ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਇੱਕ ਪਾਠਸ਼ਾਲਾ ਬਣੇਗੀ।

ਦੇਖ ਲੈਣਾ...

ਮੈਂ ਜੋ ਗ਼ਮ ਦੇ ਪਰਬਤਾਂ ਸੰਗ ਖੇਡਿਆ ਹਾਂ

ਇੱਕ ਦਿਨ ਸੂਰਜ ਵੀ ਬਣ ਜਾਵਾਂਗਾ ਮੈਂ।

ਦੇਖ ਲੈਣਾ...

ਇਹ ਝਰੋਖੇ, ਇਹ ਰੋਸ਼ਨਦਾਨ

ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਚੋਂ ਨੇਰੀਆਂ ਰਾਤਾਂ 'ਚ ਚਾਨਣ ਟਪਕਿਆ ਹੈ

ਮੇਰੇ ਨਾਂ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਕਹਿਣਗੇ।

ਉਹ ਸਰਸਬਜ਼ ਪੌਣਾਂ

ਜੋ ਬਾਗਾਂ 'ਚੋਂ ਗੁਜ਼ਰੀਆਂ ਹਨ

ਮੈਂ ਸਭ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕੀਤਾ ਹੈ

ਮੈਂ ਹਰ ਹੋਣੀ 'ਤੇ ਹੱਸਕੇ ਵਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ

ਤੇ ਮੁਸਕਾਉਂਦੀ ਤਾਜ਼ਗੀ ਦਾ ਗੀਤ ਗਾਇਆ ਹੈ।

ਮੈਂ ਕੰਨਾਂ ਨਾਲ ਸੁਣਿਆ ਹੈ

ਤੇ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੈ

ਜੋ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ

ਕੰਡਿਆਂ ਦੀ ਸੇਜ ਸੁੱਤਾ ਹੈ

ਓਹੀ ਬੰਦਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਫੁੱਲ ਬਣਿਆਂ ਹੈ

ਤੇ ਮਹਿਕਾਂ ਵਾਂਗ ਤੁਰਿਆ ਹੈ।

ਦੇਖ ਲੈਣਾ...

ਮੈਂ ਜਦੋਂ ਯਾਰਾਂ ਤੋਂ ਵਿਛੜਾਂਗਾ

ਮੇਰਾ ਹਰ ਕਰਮ
ਮੇਰੇ ਨਾਂ ਦੀ ਇਬਾਰਤ ਕਹੇਗਾ,
ਮੇਰੇ ਸੁਪਨੇ ਦਾ ਸਾਇਆ ਬਣੇਗਾ
ਮੇਰੀ ਜੀਂਦੀ ਮੁਹੱਬਤ ਹੋਏਗਾ।
ਦੇਖ ਲੈਣਾ...ਦੇਖ ਲੈਣਾ...ਦੇਖ ਲੈਣਾ...
ਸ਼ਾਇਰੀ ਨਿਰੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਫਨਕਾਰੀ ਨਹੀਂ
ਅਰਥ ਲੱਭਣ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਨਾਂ ਹੈ।

***

ਇਹ ਗੁਲਾਬੀ, ਰੇਸ਼ਮੀ, ਚੰਚਲ ਹਵਾ,
ਤੇਰੀ ਆਮਦ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ?

ਗੁੰਝਲ

ਬਾਲ ਉਮਰੇ ਸੋਚਿਆ ਸੀ
ਕਿ ਹਵਾ ਪੁੱਛੇਗੀ ਸਾਨੂੰ!
ਕਿਹੜੇ ਰਾਹ ਮੁੜਨਾ ਏਂ ਤੂੰ ?
ਕਿਸ ਤਰਫ ਜਾਏਂਗਾ ਤੂੰ ?
ਬਾਲ ਉਮਰੇ ਸੋਚਿਆ ਸੀ...
ਕੁੱਝ ਵਰ੍ਹੇ ਹੋਏ,
ਤਾਂ ਇੰਜ ਵੀ ਲੋਚਿਆ ਸੀ,
ਕਿ ਯਾਰ ਦੀ ਯਾਰੀ ਬਿਨਾਂ
ਜੀਣ ਕਾਹਦਾ ਜੀਣ ਹੈ!
ਜੀਣ ਦਾ ਕੀ ਹੱਜ ਹੈ!!
ਦੋਸਤੀ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਹੀ ਰਾਹ ਦਰਸਾਏਗੀ ਬਸ!
ਦੋਸਤੀ ਹੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਸੱਚ ਸਮਝਾਏਗੀ ਬਸ!
ਪਰ ਇੰਜ ਹੋਇਆ ਨਹੀਂ।
ਠੋਕਰਾਂ, ਬੇਸਮਝੀਆਂ ਤੇ ਹਵਸ
ਰਾਹ ਮੱਲਦੇ ਰਹੇ,
ਇਕ ਬੇ-ਸੁਆਦੀ ਵਿੱਚ ਬੀਤੇ ਕੁਝ ਵਰ੍ਹੇ
ਫਿਰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਜੀਵਨ ਹੋਰ ਵੀ ਹੈ;
ਨਿਰੀ ਆਪੇ ਦੀ ਖੁਹ, ਨਹੀਂ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸੱਚ,
ਲੋਕ-ਹਿੱਤ ਪਾਲਣ ਦਾ ਚਾਅ ਵੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਹੈ।
ਸਰਬ-ਉੱਤਮ ਹੈ ਆਜ਼ਾਦੀ, ਮੁਹੱਬਤ, ਮਿਹਨਤ ਤੇ ਵਫ਼ਾ
ਤੇ ਫੇਰ ਜਦ ਇਸ ਰਾਹ ਤੁਰੇ-
ਤਾਂ ਮੱਧ-ਵਰਗੀ ਚੇਤਨਾ ਤੇ ਹੌਂਦ ਟਕਰਾਉਂਦੇ ਰਹੇ
ਘਰ ਦੀ ਸਰਦਲ ਔਕੜਾਂ ਪਾਉਂਦੀ ਰਹੀ
ਇਕ ਗੁੰਝਲ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਗਈ ਦਾਸਤਾਂ

ਆਪਣਾ ਦੁਸ਼ਮਣ ਆਪ ਬਣਿਆ ਫੈਸਲਾ
 ਕੁਝ ਕਦਮ ਤੁਰਿਆ ਤੇ ਫਿਰ ਮੁੜਿਆ ਘਰੇ ।
 ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੇ ਕੱਟ ਦਿੱਤੇ ਕੁੱਝ ਵਰ੍ਹੇ ।
 ਤੇ ਹੁਣ-
 ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ, ਦਾਲ ਸਬਜ਼ੀ, ਦਵਾ ਦਾਰੂ ਤੇ
 ਕੱਪੜਿਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਮੈਂ ਸੋਚਦਾਂ,
 ਕੀ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਸਾਂਹਵੇਂ ਕੀ ਕਹਾਂ,
 ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੱਸਾਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਮਨ 'ਚ
 ਕੀ ਉੱਗਿਆ, ਕੀ ਜੰਮਿਆਂ, ਕੀ ਮਰ ਗਿਆ
 ਕਿੰਨਾਂ ਕੁਝ ਹੈ ਤੜਪਦਾ
 'ਯਾਰ' ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਬਹਾਨਾ ਭਾਲਦੇ
 ਕੁਝ ਕਹਿਣ ਨੂੰ ਤੁਹਮਤ ਜਿਹਾ
 ਮਿਹਣਾ ਜਾਂ ਤਾਅਨਾਂ ਮਾਰ ਕੇ
 ਖੁਸ਼ ਹੋਣ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਨੇ ਬਸ
 ਕੌਣ ਜਾਣੇ, ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ
 ਟੁੱਟ ਕੇ ਆਪੇ ਤੋਂ ਜੀਣਾ ਕਠਨ ਹੈ
 ਆਪਣਾ ਦੁਸ਼ਮਣ ਆਪ ਬਣ ਕੇ ਜੀਣ ਵਿੱਚ
 ਕਿੱਡਾ ਵੱਡਾ ਹੈ ਸਰਾਪ ।
 ਨ ਪਰਾਏ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਨ ਆਸਰਾ
 ਨ ਆਪਣਾ ਆਪ ।

***

ਗਜ਼ਲ

ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਜੀਣ ਨੂੰ ਰਾਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਿਤੇ
ਅਹਿਸਾਸ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ, ਮਰਿਆ ਨਹੀਂ ਅਜੇ ।
ਰੁੱਤਾਂ ਦੇ ਆਉਣ ਜਾਣ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਨਹੀਂ ਸਾਂ ਮੈਂ
ਪੱਤਝੜ 'ਚ ਵੀ ਬਹਾਰ ਦੇ ਕੀਤੇ ਨੇ ਫ਼ੈਸਲੇ ।
ਰੰਗਾਂ ਦੀ ਤਪਸ਼ ਨਾਲ ਸੜਦਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਜ਼ਰੂਰ ।
ਅੱਗਾਂ ਦੇ ਸੇਕ ਨ ਜੇ ਘੇਰਦੇ ਕਦੇ ।
ਮੰਨਿਆਂ ਕਿ ਹੈ ਉਦਾਸ ਮੌਸਮ ਦੀ ਜੁਸਤਜੂ
ਪਰ ਕਿਸਦਾ ਸ਼ੌਕ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬੈਠਕੇ ਤੁਰੇ ।
ਨੀਅਤ ਤੇ ਹੈ ਸਫ਼ਰ ਦੀ ਦਾਸਤਾਂ ਜਨਾਬ
ਕਦ ਕਦਮ ਰੋਕਦੇ ਨੇ-ਸੜਕਾਂ ਦੇ ਫ਼ਾਸਲੇ ।

***

ਨਿਸਚਤ ਹੈ

ਜਦ ਤਕ ਸੂਰਜ ਆਸ ਪਾਸ ਹੈ,
ਮੈਥੋਂ, ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਆਸ ਹੈ।
ਜੇ ਕਿਧਰੇ ਨੇਰਾ ਵੀ ਹੋਇਆ
ਤਦ ਵੀ ਮੈਂ ਟੁਹ ਨਾਲ ਤੁਰਾਂਗਾ,
ਜਿਧਰ ਸੋਝੀ ਲੈ ਜਾਏਗੀ
ਮੈਂ ਓਸੇ ਹੀ ਪੱਥ ਮੁੜਾਂਗਾ।
ਨਿਸਚਤ ਹੈ!

ਜੇ ਦੁੱਖਾਂ ਤੋਂ ਦੁੱਖ ਤੱਕ
ਜਕੜੇ ਹੋਏ ਪਾਬੰਦ ਪਲਾਂ 'ਚੋਂ
ਲੰਘਣਾ ਹੀ ਜ਼ਿੰਦਗਾਨੀ ਹੈ
ਤਦ ਵੀ ਬੈਠ ਕੇ ਸੋਚਣ ਨਾਲੋਂ
ਅਤਿ ਚੰਗਾ ਹੈ-

ਜੂਝਦਿਆਂ ਮਿਟਣਾ, ਮੁੱਕ ਜਾਣਾ।
ਜੇ ਕੋਈ ਮੇਰੇ ਨਿੱਜ ਦਾ ਸਾਥੀ
ਛੱਡ ਕੇ ਸਾਥ ਖੜੋ ਜਾਏਗਾ,
ਆਪਣੀ ਹਊਮੈਂ ਵਿੱਚ ਗੁਆਚਾ
ਸੱਚ ਤੋਂ ਮੁਨਕਰ ਹੋ ਜਾਏਗਾ।
ਫਿਰ ਵੀ ਮੇਰੇ ਪੈਰ ਰੁਕਣ
ਤਾਂ ਕਿਹੜੀ ਗੱਲੇ ?
ਕਿੰਨੇ ਹਨ! ਜੋ ਤੁਰਦੇ ਰਹੇ ਇਕੱਲੇ।
ਬੋਲ ਜਿੰਨਾਂ ਦੇ
ਅਮਲ ਜਿੰਨਾਂ ਦਾ
ਮੈਨੂੰ ਮੇਰਾ ਰਾਹ ਦੱਸਦਾ ਹੈ।
ਮੇਰੇ ਸਾਹ ਸਾਹ ਵਿੱਚ ਵਸਦਾ ਹੈ।

ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਸੰਦ ਕਿਸੇ ਦੀ ਦੂਹਰੀ ਨੀਤੀ
ਟੈਲੀਫ਼ੂਨ ਤੇ ਇਕਮ ਟੈਕਸ ਦੇ ਚੋਰ ਬਚਾਉਣੇ
ਬਾਹਰ ਨਾਲ ਗਰੀਬਾਂ ਖੜ ਖੜ ਸ਼ੋਰ ਮਚਾਉਣੇ ।
ਨਾਲ ਵਿਰੋਧੀ ਅੰਦਰ ਖਾਤੇ ਯਾਰੀ ਹੋਣੀ,
ਸ਼ੈਲਰ, ਕੋਲਡ ਸਟੋਰ ਤੇ ਸਿਨਮੇ ਸਾਂਝੇ ਹੋਣੇ ।
ਇੱਕੋ ਹੀਰ ਦੇ ਵੱਖਰੇ ਵੱਖਰੇ ਰਾਂਝੇ ਹੋਣੇ ।

***

ਮੈਂ ਉਹ ਕਿੱਥੇ ਹਾਂ ?

ਮੈਂ ਉਹ ਕਿੱਥੇ ਹਾਂ ?

ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਦਤ ਸੀ
ਤੁਰਦਿਆਂ ਗੁਣ ਗੁਣਾਉਣ ਦੀ,
ਕਹਿਕਹਾ ਮਾਰ ਕੇ ਹੱਸਣ ਦੀ।
ਯਾਰਾਂ ਦੇ ਆਉਣ ਤੇ
ਖਿੜ ਖਿੜ ਪੈਣ ਦੀ,
ਨਿੱਕੀਆਂ ਨਿੱਕੀਆਂ ਗੱਲਾਂ 'ਚ ਮਘਨ
ਰਾਤ ਰਾਤ ਭਰ ਜਾਗਣ ਦੀ।

ਮੈਂ ਉਹ ਕਿੱਥੇ ਹਾਂ ?

ਜਿਸ ਨੂੰ ਹੀਰ ਦਾ ਕਿੱਸਾ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ
ਰੋਟੀ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੀ ਸੀ,
ਤੇ 'ਅੰਬੀ ਦਾ ਬੂਟਾ'
ਜ਼ਬਾਨੀ ਯਾਦ ਹੁੰਦੀ ਸੀ।

ਜਾਪਦਾ ਸੀ-

ਹੀਰ ਖੇੜਿਆਂ ਦੀ ਨਹੀਂ
ਰਾਂਝੇ ਵੀਰ ਦੀ ਸੀ।
ਤੇ ਅੰਬੀ ਦੇ ਬੂਟੇ ਵਾਲੀ ਕੁੜੀ
ਮੇਰੀ ਹੋਂਦ ਤੇ ਛਾ ਜਾਣੀ ਸੀ,
ਜਿਸ ਕਈ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਣੇ ਸਨ
ਸਵਾਲ ਜੋ ਅਕਸਰ ਜਵਾਬ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਮੈਂ ਉਹ ਕਿੱਥੇ ਹਾਂ ?

ਜੋ ਕਦੇ ਸੋਚਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ,
ਹਰ ਪਲ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਵੱਡਿਆਂ ਹੋਣਾ
ਮਾਣ ਮੱਤੇ ਸੱਚ ਨਾਲ ਮਹਿਕ ਮਹਿਕ ਤੁਰਨਾ।

ਯਾਰੀਆਂ ਦੇ ਮੁੱਲ ਤਾਰਨੇ
ਤੇ ਯਾਰਾਂ ਤੇ ਮਾਣ ਕਰਨਾ।
ਮੈਂ ਉਹ ਕਿੱਥੇ ਹਾਂ ?
ਮੈਂ ਉਹ ਕਿੱਥੇ ਹਾਂ ?

***

ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਜਿੱਡਾ ਸੱਚ

ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਮੂਲ ਤਾਂ ਕੇਵਲ
ਤੇਰੀ ਮੇਰੀ ਮੁਹੱਬਤ ਸੀ,
ਕਿ ਮੈਂ ਕੁੱਝ ਆਖਣਾ ਚਾਹਿਆ
ਤੇ ਤੂੰ ਕੁੱਝ ਸਮਝਣਾ।
ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਸਭ ਕੁੱਝ
ਜੋ ਮੌਹ ਤੋਂ ਦੂਰ ਦਾ ਹੈ
ਕਿਸੇ ਖਲਨਾਇਕ ਦਾ ਚਿਹਰਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ।
ਸੋਚਦਾ ਹਾਂ:
ਮੈਂ ਕਿਹੜੇ ਵਾਦ ਦਾ ਸੱਚ ਹਾਂ ?
ਜਾਂ ਕਿਹੜੇ 'ਧਰਮ' ਦੀ ਉਂਗਲੀ ?
ਜੋ ਆਪਣੇ ਮੂਲ ਤੋਂ ਟੁੱਟਾ
ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਟਕਸਾਲ ਬਣਕੇ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹਾਂ।
ਸੋਚਦਾ ਹਾਂ:
ਹੁਣ ਕਿਵੇਂ ਵਾਪਸ ਮੁੜਾਂਗਾ ?
ਹੁਣ ਕਿਵੇਂ ਤੇਰਾ ਬਣਾਂਗਾ ?
ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਮੂਲ ਤਾਂ ਕੇਵਲ
ਤੇਰੀ ਮੇਰੀ ਮੁਹੱਬਤ ਸੀ
ਕਿ ਮੈਂ ਕੁੱਝ ਆਖਣਾ ਚਾਹਿਆ
ਤੇ ਤੂੰ ਕੁੱਝ ਸਮਝਣਾ।

***

ਕੱਚੀ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਬੌਨੇ

ਉੱਚੇ ਉੱਚੇ ਰੁੱਖਾਂ ਦੀ
ਲੰਮੀ ਲੰਮੀ ਛਾਂ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ
ਕੱਚੀ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਬੌਨੇ
ਜਿਧਰ ਰੁੱਖਾਂ ਦੀ ਛਾਂ ਬਦਲੀ
ਬੌਨੇ ਬਦਲ ਗਏ।
ਜੇ ਕਿਧਰੇ ਕੋਈ ਟਾਹਣੀ ਤਿੜਕੀ
ਜਾਂ ਨੇਰੀ ਨੇ ਰੁੱਖ ਨੂੰ ਢਾਹਿਆ
ਇਕ ਬੌਨਾ ਵੀ ਹੇਠ ਨਾ ਆਇਆ
'ਕੱਲਾ ਕੰਬਿਆ ਰੁੱਖ ਦਾ ਸਾਇਆ।
ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ, ਵਿਹਲ, ਖੁਸ਼ਾਮਦ
ਪਹਿਨ ਕੇ ਸੁੱਚਾ ਬਾਣਾ
ਹਰ ਆਉਂਦਾ ਪਲ ਪਹਿਲਾਂ ਬੋਚਣ
ਵਕਤ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਲੰਘਦੇ ਜਾਣ
ਨਿਰਭੈ! ਚਤੁਰ!! ਸੁਜਾਨ!!!
ਪਤਝੜ ਰੁੱਤੇ
ਜਾਂ ਫਿਰ ਸਿਖਰ ਦੁਪਹਿਰੇ
ਹਰ ਬੌਨੇ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਆਪਾ
ਰੁੱਖ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਜਾਪੇ
ਪਰ ਜਦ ਰੁੱਤ ਬਹਾਰ ਖਿੜੇ
ਰੁੱਖ ਤੇ ਜੋਬਨ ਆਣ ਚੜ੍ਹੇ
ਹਰ ਬੌਨਾ ਰਫ਼ਤਾਰ ਫੜੇ
ਜਿਧਰ ਛਾਂ ਜਾਏ ਤੁਰ ਜਾਏ
ਜੋ ਰੁੱਖ ਆਖੇ ਕਰਮ ਕਰੇ।

***

ਸੱਚ, ਸੁਪਨਾ ਤੇ ਸੰਭਾਵਨਾ

ਹਰ ਉਹ ਪਲ
ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਾਂ
ਮੇਰੀ ਉਮਰ ਦਾ ਰਾਹ ਬਣਿਆ ਹੈ
ਮੇਰੇ ਅੰਗ ਅੰਗ ਵਿੱਚ ਖੁਣਿਆ ਹੈ
ਤੇ ਇਹ ਸੁਪਨਾ
ਜੋ ਹਰ ਥਾਂ
ਮੇਰਾ ਸੁਪਨਾ ਰਿਹਾ ਹੈ
ਹਰ ਉਸ ਘਟਨਾ ਤੋਂ ਵਾਕਫ਼ ਹੈ
ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਹਾਂ
ਜਾਂ ਜਿੱਥੇ ਮੈਂ ਛਲ ਹੋਇਆ ਹਾਂ
ਤੇ ਅਜ ਤੀਕਣ
ਇਕ ਤਿੱਖੀ ਤਲਵਾਰ ਤੇ ਤੁਰਦਾ
ਪੈਰ ਪੈਰ ਤੇ ਪਛ ਹੁੰਦਾ ਮੈਂ
ਐਸੇ ਐਸੇ ਰਾਹ ਮੁੜਿਆ ਹਾਂ
ਜਿਹਨਾਂ ਦੇ ਚੰਦਰੇ ਪਰਛਾਂਵੇਂ
ਮੇਰੇ ਸੁਪਨੇ ਦਾ ਰਾਹ ਮੱਲਣ
ਹਰ ਪਲ ਮੈਨੂੰ ਘੇਰ ਖਲੋਵਣ
ਤੇ ਮੇਰੀ ਹਿੰਮਤ ਨੂੰ ਆਖਣ
“ਪਛਤਾਏਂਗੀ, ਛਲ ਹੋਏਂਗੀ!”
ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਮੈਂ ਸਮਝ ਰਿਹਾ ਹਾਂ
ਬੀਤੇ ਦੀ ਗੱਲ ਬੀਤ ਗਈ ਹੈ
ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਸੈਆਂ ਰੰਗਾਂ 'ਚੋਂ

ਹਾਲੀ ਵੀ ਕੁਝ ਰੰਗ ਬਾਕੀ ਨੇ
ਕੁਝ ਐਸੇ ਰੰਗ
ਜੋ ਮੇਰੇ ਸੁਪਨੇ ਦੇ ਰੰਗ ਹਨ।

***

ਇੱਛਾ

ਮੈਂ ਚਾਹਾਂ-ਇਕ ਮੱਛੀ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ
ਅਣਮਿਣਿਆਂ ਜਲ ਹੋਵੇ ਤੇ ਮੈਂ ਹੋਵਾਂ
ਇਕ ਛੱਲ ਜੇ ਹੇਠਾਂ ਡੋਬ ਦਏ
ਤੇ ਡੁੱਬ ਜਾਵਾਂ,
ਇਕ ਛੱਲ ਜੇ ਡੁੱਬਦੀ ਤਾਰ ਦਏ
ਤੇ ਤਰ ਆਵਾਂ।

ਇਹ ਜੀਵਨ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਐਵੇਂ
ਇਕ ਰਿਸਦੇ ਜ਼ਖਮ ਦੇ ਵਾਂਗ ਸਦਾ
ਹੁਣ ਰੋ ਬੈਠੀ, ਹੁਣ ਚੁੱਪ ਹੋਈ
ਹੋ ਹੋ ਕੇ ਮੁਕਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹਾਂ
ਨ ਪਾਸ ਰਹੇ, ਨ ਯਾਦ ਆਏ।
ਇਹ ਗ਼ਮ ਜੋ ਇਕ ਤੁਹਮਤ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ
ਅਣਚਾਹੀ ਹੋਂਦ ਸਜਾ ਬੈਠਾ
ਨ ਘੇਰ ਖੜ੍ਹੇ, ਨਾ ਘੇਰ ਸਕੇ।
ਉਹ ਇੱਛਾ ਜਿਸਦਾ ਮਤਲਬ ਹੀ
ਗੁਮਰਾਹੀ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਾ ਹੈ
ਨ ਰੋਕ ਸਕੇ, ਨ ਮੈਂ ਅਟਕਾਂ।
ਇਹ ਆਪਾ-ਸੱਜਰੇ ਛੱਲ ਵਰਗਾ
ਮੈਂ ਜੀਣ ਤੁਰਾਂ-ਮੈਂ ਜੀ ਜਾਵਾਂ
ਇਕ ਮੱਛੀ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ,
ਕਦੇ ਲਹਿਰ ਬਣਾਂ
ਕਦੇ ਛੱਲ ਹੋਵਾਂ
ਜਾਂ ਸਾਗਰ ਬਣ ਕੇ ਬੈਠ ਰਹਾਂ।

***

ਵਕਤ ਦੀ ਤੌਰ ਨਾਜ਼ਕ ਹੈ

ਮੇਰੇ ਮਿੱਤਰ
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੋਚ
ਅਪਣੀ ਆਪ ਕਾਤਿਲ ਹੈ
ਦੁੱਲੀ ਤੌਰ ਤੁਰਦੇ ਨੇ
ਖੁਦਗਰਜ਼ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਗਿਲਾ ਕਰਦੇ
ਸਦਾ ਖੁਦਗਰਜ਼ ਜੀਂਦੇ ਨੇ।
ਤਿੱਖੀ ਨਜ਼ਰ ਦੁਨੀਆਂ ਭਾਂਪਦੇ
ਕੀਮਤਾਂ ਦੀ ਜਲਨ 'ਚੋਂ ਲੰਘਦੇ
ਜਦ ਕਿਸੇ ਮਹਿਫਲ 'ਚ ਜੁੜਦੇ ਹਨ
ਸ਼ਰਾਬੀ ਔਰਤਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹਨ,
ਗੁਆਚੇ ਮੌਕਿਆਂ ਦੀ ਆੜ ਲੈ ਕੇ
ਅਪਣੇ ਕੀਤੇ ਤੇ ਪਛਤਾਉਂਦੇ
ਤਰਸ ਦੀ ਭੀਖ ਮੰਗਦੇ ਹਨ
ਤੇ ਜਦ ਕਦੀ
ਈਮਾਨ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਚਲਦੀ ਹੈ
ਬੜੇ ਸੁੱਚੇ ਜਹੇ ਬਣਕੇ
ਹਮੇਸ਼ਾ ਇੰਜ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ,
“ਵਕਤ ਦੀ ਤੌਰ ਨਾਜ਼ਕ ਹੈ
ਅਸੀਂ ਕਿਥੇ ਖੜੋਤੇ ਹਾਂ
ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੁਝਦਾ।”
ਮਗਰ ਜਿਸ ਵਕਤ
ਆਲਸੀ ਰੋਣਕ 'ਚੋਂ ਟੁਟਦੇ ਹਨ
ਬੜੇ ਹਾਰੇ ਜਹੇ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।
ਰੇੜੀਆਂ ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ

ਰਿਕਸ਼ੇ ਦਿਆਂ ਪਹੀਆਂ 'ਚ ਘੁੰਮਦੇ
ਆਖਰੀ ਘੜੀਆਂ ਤੇ ਵੀ ਦੋ ਚਾਰ ਹੁੰਦੇ
ਬੁੱਢਿਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖਦੇ ਹਨ
ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੇ ਖਿੜਦੇ ਹਨ।
ਆਪਣੀ ਵਿਲਾਸੀ ਹੋਂਦ ਬਾਰੇ
ਕਾਫ਼ੀ ਘਰਾਂ, ਸਿਨਮਿਆਂ, ਟੀ ਸਟਾਲਾਂ
ਤੇ ਮਜ਼ਲਸਾਂ ਦੀ ਹਵਾ 'ਚੋਂ ਲੰਘਦੇ
ਸੋਚਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ:
“ਵਕਤ ਦੀ ਤੌਰ ਨਾਜ਼ਕ ਹੈ।”

***

ਦੀਵਿਆਂ ਦਾ ਗੀਤ

ਜਗੋ ਜਗੋ ਦੀਵਿਓ
ਮਿਟਾਓ ਏਹਨਾਂ ਕਾਲਖਾਂ ਨੂੰ
ਕਰੋ ਕਰੋ ਅੱਜ ਕੋਈ
ਰੋਸ਼ਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰੋ।
ਸੰਗੋ ਨ ਹਵਾਵਾਂ ਦੀਆਂ
ਹੁਸ਼ਾਂ ਤੇ ਹੌਕਿਆਂ ਤੋਂ
ਚੰਨੋਂ ਵੱਧ ਸੁਹਣਿਓਂ ਵੇ
ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਰੰਗ ਵਰੋ।
ਰੂਪ ਦੇ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਦੀਆਂ
ਮਹਿਫਲਾਂ ਦੇ ਗੀਤ ਗਾਓ,
ਮਿੱਠੇ ਮਿੱਠੇ ਚੰਨ ਚਿੱਟੇ
ਫੁੱਲਾਂ 'ਚ ਸੁਗੰਧ ਭਰੋ।
ਡਰੋ ਨ ਬਹਾਰਾਂ ਦੀਆਂ
ਸੌਂਕਣਾ ਵੀਰਾਨੀਆਂ ਤੋਂ
ਕਰੋ ਕਰੋ ਅੱਜ ਕੋਈ
ਰੋਸ਼ਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰੋ।

***

ਕੇਂਦਰ

ਮੇਰੀ ਮਾਂ-
ਜਿਸ ਦੇ ਸੁਪਨੇ
ਸਾਦ ਮੁਰਾਦੇ
ਭੋਲੇ ਤੇ ਅਣਜਾਣੇ
ਹਰ ਮੇਰੇ ਹਾਣੀ ਦੀ ਮਾਂ ਹੈ।
ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ-
ਪੜ੍ਹੀ-ਲਿਖੀ ਪਰ
ਵਹਿਮ ਪਰਸਤਣ
ਫੈਸ਼ਨ ਪੁੱਤਰੀ
ਅੰਗ ਜਿਸਦੇ ਕੁਮਲਾਏ
ਖਿੜੀ ਖਿੜੀ ਇਕ ਨਖਰੇਲੋਂ ਹੈ,
ਜਿਸ ਨੂੰ ਹਰ ਸ਼ੈ ਤੋਂ ਨਫਰਤ ਹੈ।
ਤੇ ਮੇਰੀ ਨਾਬਾਲਗ ਬੱਚੀ
ਟੈਂਡੀ ਨਾਲੋਂ ਮਿੱਠੀ
ਮੰਮੀ ਤੋਂ ਵੱਧ
ਦਾਦੀ ਦੀ ਹਮਦਰਦਣ
ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਨੂੰ
ਬਾਤਾਂ ਪਾ ਪਾ ਕੇ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ,
“ਮੈਂ ਮਾਂ ਜੀ ਪਰਦੇਸੀਂ ਜਾਣਾ
ਉਡਣ ਖਟੋਲੇ ਉਡਣਾ
ਆਪਣਾ ਸਿਰ
ਆਪੇ ਹੀ ਗੁੰਦਣਾ।”
ਪਰ ਮੈਂ ਵੇਖਾਂ
ਮੇਰੀ ਮਾਂ, ਪਤਨੀ ਤੇ ਬੱਚੀ

ਹਰ ਇਕ ਦਾ ਵੱਖਰਾ ਪਰਛਾਵਾਂ
ਤੇ ਮੈਂ ਜਿਹੜਾ
ਹਰ ਪਰਛਾਵੇਂ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਹਾਂ
ਹਰ ਇਕ ਦੀ
ਇੱਛਿਆ ਦਾ ਮੰਦਰ ਹਾਂ
ਦੌਲਤ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ
ਆਪਣਾ ਆਪ ਝੜਾ ਕੇ
ਸਭ ਕੁਝ ਲਾ ਕੇ
ਐਸੀ ਚੁੱਪ ਵਿੱਚ ਮੜ ਹੋਇਆ ਹਾਂ
ਨ ਹੱਸਿਆ ਹਾਂ, ਨਾ ਰੋਇਆ ਹਾਂ।

***

ਸਿਲਵਟਾਂ

ਮੈਂ, ਜਿਸ ਪੱਲੇ
ਜਗਰਾਤੇ ਪੈ ਚੱਲੇ
ਆਪਣੇ ਹਾਸੇ
ਆਪ ਮੁਕਾ ਕੇ ਮਰਿਆ ਹਾਂ।
ਮੇਰੀ ਮਿੱਟੀ ਕੱਲ੍ਹ ਜਿਸ ਦੀ ਪ੍ਰੀਭਾਸ਼ਾ:
'ਰੂਪ ਨਗਰ ਦੀ ਰੂਹ' ਸੀ
ਅੱਜ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਬੇਜ਼ਾਰ
ਗਲੀਆਂ ਅਤੇ ਬਾਜ਼ਾਰਾਂ 'ਚੋਂ ਲੰਘਦੀ ਹੈ
ਸ਼ੋ-ਕੇਸਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿਸਦੇ ਮੂੰਹ ਤੋਂ ਸੰਗਦੀ ਹੈ।
ਹਰ ਪਾਸੇ ਕੰਧਾਂ ਵਿੱਚ ਘਿਰਿਆ
ਮੇਰਾ ਆਪਾ
ਜਦ ਵੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹੈ
ਕੰਧਾਂ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਹੈ,
ਹਰ ਪਲ ਮੇਰੀ ਹੋਸ਼ ਗੁਆਚ ਰਹੀ ਹੈ
ਹਰ ਪਲ ਮੇਰੇ ਸਾਹ ਛਲਦਾ ਹੈ।

***

ਇਕਸ਼ਾਫ

ਆਪਾ ਜਿਹੜਾ
ਭਾਂਬੜ ਬਣ ਕੇ ਮੱਚਿਆ
ਤੇ ਫਿਰ ਬੁਝ ਵੀ ਗਿਆ
ਦੀਪਕ ਬਣ ਕੇ ਜਗਦਾ
ਜਗ ਰੁਸ਼ਨਾ ਦਿੰਦਾ।
ਜਜ਼ਬੇ ਦੀ ਇਹ ਅੱਗ
ਜੋ ਬੁਝ ਕੇ ਬੈਠ ਗਈ,
ਮੱਠੀ ਮੱਠੀ ਬਲਦੀ
ਉਮਰ ਲੰਘਾ ਦਿੰਦੀ।
ਉਲਝੀਆਂ ਤੰਦਾਂ ਵਾਂਗ
ਜੋ ਉਲਝੀ ਸੋਚ ਰਹੀ
ਨਿਸ਼ਚਾ ਕਰਕੇ ਤੁਰਦੀ
ਜੁੱਗ ਪਲਟਾ ਦਿੰਦੀ।
ਦਿਲ ਤੇ ਰੱਖ ਕੇ ਹੱਥ
ਜੇ ਗਮ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬਦੇ ਨ
ਹਰ ਔਕੜ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ
ਤਰਦੇ ਲੰਘ ਜਾਂਦੇ।

***

ਸ਼ਹਾਦਤ

ਉਹ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਸੀ
ਜਿਸ ਨੇ ਮੇਰੇ ਕਤਲ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਕੀਤੀ
ਉਹ ਮੇਰਾ ਪਿਤਾ ਸੀ
ਜਿਸ ਨੇ ਮੇਰੀ ਸੂਲੀ ਨੂੰ ਇੱਜ਼ਤ ਆਖਿਆ
ਤੇ ਸਾਰੇ ਸ਼ਹਿਰ
ਮੇਰੀ ਮੌਤ ਦੇ ਗੀਤ ਗਾਏ ਗਏ।
ਮੈਂ ਖੁਸ਼ ਸਾਂ
ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਤੇ ਖੜੋਤਾ
ਮੇਰਾ ਕਾਤਲ ਕੰਬ ਰਿਹਾ ਸੀ
ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੈ,
ਉਹ ਸੌ ਸੌ ਫ਼ਰੇਬ ਕਰ ਕੇ ਵੀ
ਮੈਨੂੰ ਜੀਂਦਿਆਂ ਰੱਖਦਾ
ਜੇ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਮੁਆਫ਼ ਕਰ ਸਕਦਾ।

.....

.....

ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਤਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਪੁੱਛਦੀ ਹੈ
ਤੁਸੀਂ ਏਨੇ ਖੁਸ਼ ਕਿਉਂ ਹੋ ?
ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਸ ਖੁਸ਼ੀ ਨੇ ਮਾਣ ਦਿੱਤਾ ਹੈ
ਚੰਨ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਗੁਆਚਾ ਹੈ
ਲਾਲ ਤਾਂ ਮੈਂ ਵਾਰਿਆ ਹੈ।

***

ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਇਕ ਗੀਤ ਹੈ

ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਇਕ ਗੀਤ ਹੈ
ਜਿਸ ਨੇ ਗਾਏ ਜਾਣਾ ਹੈ
ਤੂੰ ਨ ਗਾਏਂਗੀ
ਮੈਂ ਨ ਗਾਵਾਂਗਾ
ਤਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਗਾਏਗਾ ।
ਇੰਜ ਤਾਂ ਗੁਜ਼ਰਨੀ ਹੀ ਨਹੀਂ
ਕਿ ਸਮਾਂ
ਬਰਸਾਤ ਦੇ ਮੌਸਮ 'ਚ
ਖੂਬਸੂਰਤ ਪਰਦਿਆਂ ਪਿੱਛੇ
ਸੋਫਿਆਂ ਤੇ ਛਲਕਦੇ ਜਾਮ ਤੱਕ ਕੇ
ਸੜਕ ਕੰਢੇ
ਗੀਂਗਦੇ ਮੰਗਤੇ ਲਈ
ਰੋਟੀ ਦੀ ਫਿਕਰ ਨ ਕਰੇ
ਤੇ ਚੁਪ ਚਾਪ
ਹਰ ਜੁਲਮ ਅੱਗੇ
ਸਿਰ ਨਿਵਾਏ ਤੇ ਚਲਾ ਜਾਏ ।
ਤੂੰ ਸਮਝਦੀ ਹੀ ਨਹੀਂ
ਮਹਿਬੂਬ ਗਲੀਚੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ
ਕੋਠੀਆਂ ਤੇ ਕਾਰਾਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ
ਮਹਿਬੂਬ ਤਾਂ ਸਿਰਫ
ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ
ਅੱਖ 'ਚ ਵਸੀ
ਖੂਬਸੂਰਤ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।
ਬਾਗ ਵਿੱਚ ਖਿੜੇ ਗੁਲਾਬ ਦੀ ਮਹਿਕ

ਖੇਤ ਦੀ ਵੱਟ ਤੇ ਖੜਾ ਕਾਮਾ
ਦਾਤਾ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।
ਤੂੰ ਪਿੰਗਲਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਖੁਦਾ ਸਮਝ ਬੈਠੀ ਏਂ
ਜੋ ਹਰ ਸ਼ਰਾਰਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ
ਫਿਰ ਸ਼ਰਾਰਤ ਦੀ ਸੋਚਦੇ ਹਨ
ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ਾਂ ਦਾ ਸਫ਼ਰ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ
ਹਮੇਸ਼ਾ ਭੁਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ
ਕਿ ਕੋਈ ਧਰਤੀ ਤੇ ਵਸਦਾ ਹੈ
ਤੇ ਆਪਣੇ ਭਵਿੱਖ ਬਾਰੇ ਫ਼ਿਕਰਮੰਦ ਹੈ।
ਤੂੰ ਸਮਝਦੀ ਹੀ ਨਹੀਂ
ਇਹ ਗੀਤ-ਮੈਂ ਜਿਸਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ
ਇਹ ਗੀਤ ਗਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਹੈ
ਤੂੰ ਨ ਗਾਏਂਗੀ
ਮੈਂ ਨ ਗਾਵਾਂਗਾ ਤਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਗਾਏਗਾ
ਇੰਜ ਤਾਂ ਗੁਜ਼ਰਨੀ ਹੀ ਨਹੀਂ.....।

***

ਵਕਤ ਨਹੀਂ...

ਗੱਚ ਭਰਦਾ ਹੈ
ਆਪਣਾ ਦਿਲ ਵੀ
ਅਪਣੇ ਸਾਹਵੇਂ
ਕੱਟ ਦੇਵਣ ਤੇ ਜੀ ਕਰਦਾ ਹੈ।
ਪੰਛੀਆਂ ਵਰਗੀ ਸੋਚ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ
ਇਕ ਵੀ ਖੰਭ ਤਨ ਤੇ ਨ ਉੱਗਦਾ
ਠੂੰਗਮ ਠੂੰਗਾ ਹੁੰਦੀ ਬਿਰਤੀ
ਗਲੇ ਸੜੇ ਬਸਤਰ ਦੀ ਨਿਆਈਂ
ਪਹਿਨ ਕੇ ਜੇਕਰ ਤੁਰਦੇ ਵੀ ਹਾਂ
ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਲੱਜ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।
ਪੜਦਾ ਕਰਕੇ
ਮਨ ਦੀ ਪਾਟੀ ਚਾਦਰ ਹੇਠਾਂ
ਜੋ ਕੁਝ ਧਰਿਆ
ਸਭ ਦਿਸਦਾ ਹੈ
ਲੁਕਿਆ, ਛਿਪਿਆ
ਸਭ ਕਿਰਦਾ ਹੈ
ਤੇ ਮੈਂ-
ਸਮਝੋਤੇ ਦਾ ਪਾਣੀ ਭਰਦਾ
ਦੁੱਖ ਤੋਂ ਡਰਦਾ
ਕਦੇ ਨ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਪਛਾਣਾ
ਮਿਹਨਤ ਕਰਾਂ ਤੇ ਰਿਜ਼ਕ ਨ ਮੰਗਾਂ
ਆਪਣੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਨੂੰ ਨ ਡੰਗਾਂ
ਚੁੱਪ ਚਪੀਤਾ ਜੀ ਜਾਵਾਂ ਮੈਂ
ਅੰਦਰੇ ਅੰਦਰੇ

ਹਰ ਖਾਮੋਸ਼ੀ ਪੀ ਜਾਵਾਂ ਮੈਂ
ਪਰ, ਮੇਰੇ ਮਿੱਤਰੋ!
ਮੇਰੇ ਵਰਗੇ ਹੀ ਦੂਸ਼ਤ ਇਨਸਾਨੋ
ਅਣਚਾਹਿਆ ਸਮਝੌਤਾ ਕੋਈ ਕਰਮ ਨਹੀਂ ਹੈ
ਪੜਦੇ ਪਿੱਛੇ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਹੈ ਧਰਮ ਨਹੀਂ ਹੈ
ਵਕਤ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸੋਚ ਵਿਹੂਣੇ
ਗੰਦੇ ਬਸਤਰ ਪਹਿਨ ਕੇ ਸ਼ਰਮ ਹੰਢਾਈਏ
ਹਰ ਜੰਮਦੇ ਪਲ
ਥੋੜਾ ਥੋੜਾ ਮਰਦੇ ਜਾਈਏ।

***

ਫੈਸਲਾ ਦਰਦ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਨੇ ਕਰਨਾ ਹੈ

ਦਰਦ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ
ਤੁਸੀਂ ਕਿਸ ਨੂੰ ਮਿਲੇ
ਡਾਕਟਰ ਨੂੰ
ਪਿੰਡ ਦੇ ਸਿਆਣੇ ਮੋਚੀ ਨੂੰ
ਸ਼ਰਾਬ ਦੇ ਠੇਕੇਦਾਰ ਨੂੰ
ਜਾਂ ਪਾਖੰਡੀ ਸਾਧੂ ਨੂੰ
ਇਹ ਬੇ-ਅਰਥ ਗੱਲ ਹੈ।
ਦਰਦ ਦੀ ਹਾਲਤ 'ਚ
ਤੁਸੀਂ ਕਿਸ ਨੂੰ ਮਿਲ ਰਹੇ ਹੋ
ਇਹ ਤੁਹਾਡੀ ਪੀੜ ਤੇ ਮੁਨੱਸਰ ਹੈ।
ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਅਤਿ ਦੇ ਪੀੜਤ ਹੋ
ਤਾਂ ਦੇਰੀ
ਤੁਹਾਡੀ ਮੌਤ ਬਣ ਸਕਦੀ ਹੈ।
ਉਠੋ, ਅਰੋਗ ਮਨੁੱਖਤਾ ਲਈ
ਅਪਣੀ ਅਪਣੀ ਪੀੜ ਦਾ ਚਾਨਣ ਸਮਝੋ
ਤੇ ਇਲਾਜ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰੋ।
ਹਾਂ, ਜੇ ਤੁਹਾਡੇ ਸਿਰਫ਼ ਕੰਡਾ ਚੁਭਿਆ ਹੈ
ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਫਿਕਰ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ
ਤੁਸੀਂ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਸੌਂ ਸਕਦੇ ਹੋ।
ਪੀੜ ਨੂੰ ਹੀ
ਪੀੜ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
ਫਰਿਜ ਵਿੱਚ ਲੱਗੀ ਵਿਸਕੀ ਦਾ ਸੁਆਦ
ਕਿਸ ਦੇ ਖੂਨ ਵਰਗਾ ਹੈ-
ਫੈਸਲਾ ਦਰਦ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਨੇ ਕਰਨਾ ਹੈ।

ਅਸੀਂ ਦੋਸਤ ਹਾਂ ਜਾਂ ਦੁਸ਼ਮਣ
ਪੀੜ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਦੱਸੇਗਾ।

***

ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਭਰ ਜਿਸ ਦਾ ਗਮ ਸਾਥੀ ਰਿਹਾ,
ਉਸ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਨਾਲ ਹੁਣ ਕੀ ਵਾਸਤਾ।

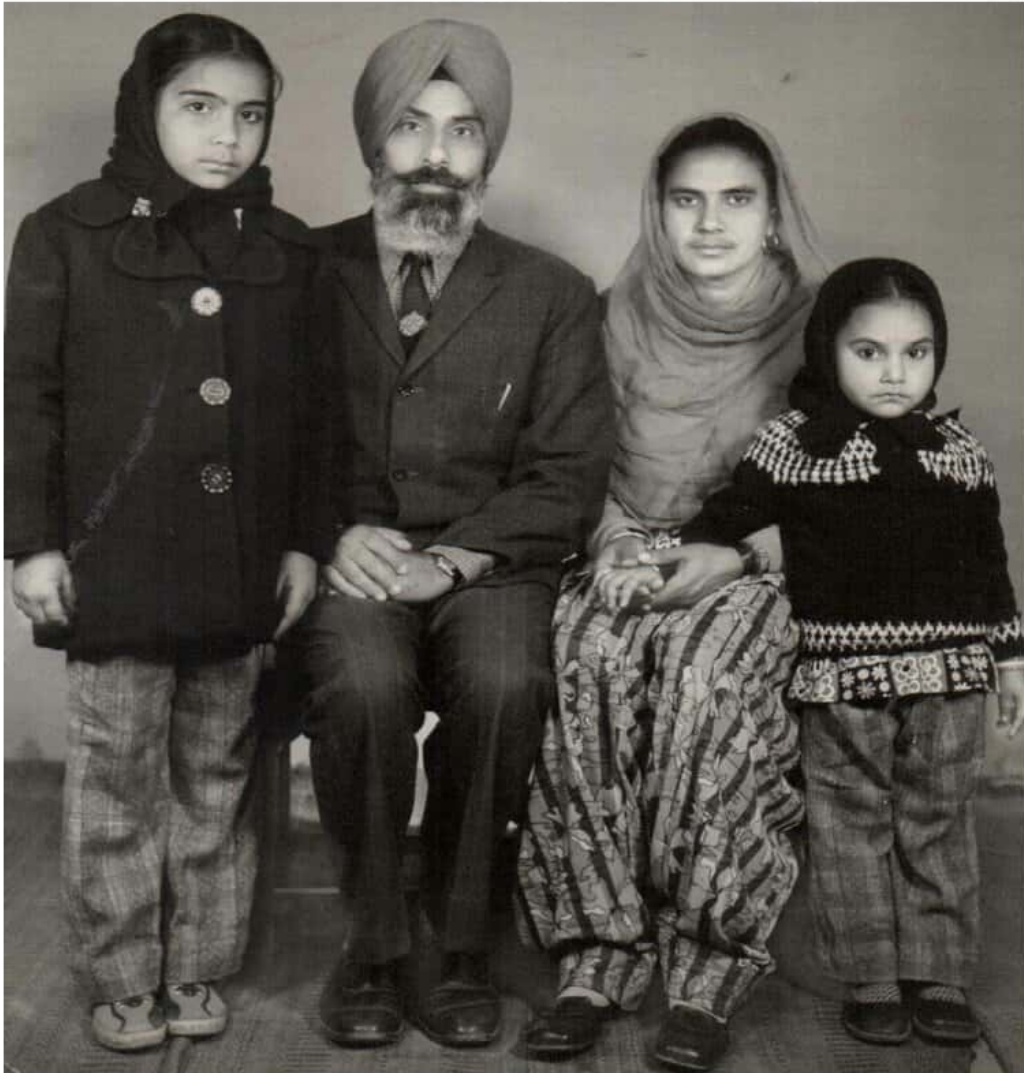
ਸੱਚ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ!

ਕੱਲ੍ਹ 'ਉਹ' ਆਏ ਸਨ
'ਇਹ' ਅੱਜ ਆਏ ਨੇ
ਤੇ ਕੱਲ੍ਹ ਕੋਈ ਹੋਰ ਆਵੇਗਾ।
ਜਿਹੜੇ ਕੱਲ੍ਹ ਆਏ ਸਨ
'ਉਹ' ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ
'ਇਹ' ਝੂਠੇ ਨੇ,
ਜਿਹੜੇ ਅੱਜ ਆਏ ਨੇ,
'ਇਹ' ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ
'ਉਹ' ਝੂਠੇ ਸਨ
ਅਤੇ ਜੋ ਕੱਲ੍ਹ ਆਵਣਗੇ
(ਜਿੰਨਾਂ ਬਾਰੇ 'ਚ ਚਰਚਾ ਹੈ)
ਮੇਰਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ
ਉਹ ਏਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਝੂਠਾ ਕਹਿਣਗੇ।
ਅਤੇ ਮੈਂ ਜਿਸ ਪਾਸ
ਪਿੰਡ ਦੇ ਹਟਵਾਣੀਏ ਦਾ ਕਰਜ਼ਾ ਹੈ
ਜਾਂ ਉਸ ਲੱਜਿਤ ਹੋਂਦ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੈ
ਜੋ ਪਿੰਡ ਦੇ ਹਾਕਮਾਂ ਨੇ ਬਖਸ਼ੀ ਹੈ
ਸੋਚਦਾ ਹਾਂ—
ਜਾਵਾਂ ਤੇ ਕਿੱਧਰ ਜਾਵਾਂ ?
ਜੇ ਸੱਚ ਮੰਨਾਂ ਤਾਂ ਕਿਸਦਾ ਸੱਚ ਮੰਨਾਂ ?
ਚੁੱਲ੍ਹੇ ਤੇ ਖੜਾ ਇਕ ਯਾਰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ:
ਪਾਟੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪੰਡ ਨਹੀਂ ਬੱਝਦੀ
ਖਿਲਰੀਆਂ ਤੀਲਾਂ ਦੀ ਬਹੁਕਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।

***

ਪਿਤਾ ਸ. ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਸਰਦਾਰਨੀ ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸੁਖਮਤਾ ਨਾਲ ਜਿਊਣਾ ਸਿਖਾਇਆ।

ਬੇਟੀਆਂ ਬਲਜੀਤ ਕੌਰ ਅਤੇ ਸੁਖਦੀਪ ਕੌਰ ਨਾਲ ਰਣਧੀਰ ਫਤਿਹਜੀਤ

ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਭੈਣ-ਭਰਾ (ਖੱਬਿਓ ਸੱਜੇ) ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਪਰਮਜੀਤ ਕੌਰ, ਕਮਲਜੀਤ ਕੌਰ, ਕੁਲਦੀਪ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਫਤਿਹਜੀਤ ਸਿੰਘ।